

Romanen om Amerika

En nyläsning av Gustaf Hellströms

Ett rekommendationsbrev (1920)

GUSTAF HELLSTRÖM-SÄLLSKAPET

Medlemsblad nr 41 Årgång 21
Våren 2021

ISSN 1653-0268

Innehåll

Om detta nummer av medlemsbladet	2
Ordförandens sida	3
Romanen om Amerika. En nyläsning av Gustaf Hellströms <i>Ett rekommendationsbrev</i> (Lennart Leopold)	4
Inledning (med introduktioner och resonemang kring romanens tillkomst och uppläggning)	4
Kommenterad sammanfattning av romanens första hälft	15
Dokument inför årsmötet	46
Hellström-Nytt...	51
Faktaruta om Gustaf Hellström-sällskapet	52

Om detta nummer av medlemsbladet

Så gott som genomgående under de tjugo år som *Medlemsbladet* getts ut har det bland mycket annat försökt uppmärksamma böcker, texter eller händelser som haft 100 år på nacken. På så vis har läsarna i stort sett år för år kunnat följa Hellströms levnadsomständigheter och utgivning perioden 1900–19.

Det blev inte utrymme i det fullmatade jubileumsnumret i höstas, så i stället kommer utgivningen av Hellströms stora Amerikaroman *Ett rekommendationsbrev* i december 1920 att uppmärksammas i 2021 års två medlemsblad. Det är inte utan att man numera förstår en del inslag i romanen betydligt bättre – i ljuset av de senaste årens uppmärksamhet kring Donald Trumps Amerika. Den dödande rasismen (jfr Black Lives Matter) finns där; hänsynslösa och lögnaktiga advokater och myndighetspersoner likaså; för att inte tala om högermedias ”alternativa fakta”. Liksom målet: to Make America Great Again!

När Hellströms första utlandsperiod (1907–1920) därmed vederbörligen redovisats i medlemsblad och böcker kommer fokus naturligen att riktas mot hemkomsten och återanpassningen till svenska förhållanden.

En utmaning blir det onekligen att åstadkomma något ytterligare kring de sju autofiktiva romanerna om Stellan Petreus, varav den första ju kom ut redan inför julen 1921. Här hoppas jag få hjälp av er trogna medlemmar. För även om mycket finns skrivet redan så finns det säkert utrymme inte minst för nya personliga läsningar – jag har exempelvis märkt att karaktären Stellan Petreus har kunnat väcka både positiva och negativa reaktioner, ofta kanske en blandning av bägge. Men så hinner han ju också utvecklas åtskilligt under den långa tillkomstperioden (1921–1952).

Red.

Omslagsbilden: Mrs C. Vanderbilt med sällskap i sin loge (den mittersta på bilden) i den dåvarande Metropolitan-operans berömda ”diamanthästska” (”the Diamond Horseshoe”), vid premiären på Puccinis *Manon Lescaut* den 28 oktober 1929. (Jfr nedan, s. 20)

Bästa Gustaf Hellström-vän!

Så här skrev jag i förra vårens medlemsblad: ”Året 2020 blir ett spännande år för Gustaf Hellström-sällskapet då vi kommer att fira 20-årsjubileum.” Men ack så fel jag hade och så annorlunda året blev. Årsmötet fick läggas på is, och hela världen har ju förändrats av Coronapandemins oro, restriktioner och sociala distansering. Nästan inget har varit sig likt.

Så småningom genomförde vi ett mycket nedbantat årsmöte söndagen den 18 oktober i Östermalmskyrkan. Allt för att få formalia på plats och kunna genomföra val av en delvis ny styrelse. Vårt planerade 20-årsjubileum är framskjutet på obestämd tid, kanske blir det 25 års-jubileum i stället, kanske blir det något annat.

Det är med stor glädje vi kan skicka ut ett nytt medlemsblad, nr 41 i ordningen. Jag tror att just medlemsbladen är en viktig del i att vara medlem i Gustaf Hellström-sällskapet. Lennart Leopold gör ett fantastiskt jobb med att ta fram innehåll och att redigera alla texterna. Ett stort tack till dig och till alla övriga som varit behjälpliga med innehåll och distribution av medlemsbladet. Detta medlemsblad kommer att handla om Hellströms skildring av Amerika runt krigsslutet 1918, vilket kan vara en bra infallsvinkel för jämförelser mellan då och nu, inte minst efter det turbulenta presidentvalet i USA 2020, som så mycket av vår medierapportering i Sverige handlat om under året som gått.

Styrelsen planerar för att genomföra ett digitalt och rent formellt årsmöte lördagen den 24 april. I skrivande stund är detaljerna kring genomförandet ännu oklara, men information och instruktioner finns på det bifogade lösbladet.

Styrelsen planerar vidare för att under sommaren genomföra författarvandringar – i verklighetens Kristianstad! – på onsdagar kl. 18:00. Varannan gång är temat Gustaf Hellström och varannan gång andra Kristianstadsförfattare. Bengt Granstrand och Margareta Wingårdh leder vandringarna med fokus på Gustaf Hellström, och Roland Persson och Hugo Karlsson leder vandringarna med fokus på de övriga.

Styrelsen vill slutligen rikta ett varmt tack till Bo Silverbern för hans tid som sekreterare i styrelsen och för allt arbete han lagt ned på att arkivera sällskapets handlingar. Vi vill samtidigt hälsa Anna Wållgren välkommen som ny sekreterare.

Lena Persson
Ordförande i Gustaf Hellström-sällskapet

Amerika [efter kriget] är som en brottare på arenan som för en minut sedan vunnit världsmästerskapet. Hans muskler äro ännu på höjden av sin elasticitet, styrka och träffsäkerhet. Hans nerver ha ännu ej slappnat: de vibrera av den sekundsnabba känsligheten att dirigera slagen. Och vid hans bälte hänger det oerhörda priset han vunnit i matchen. Och ändock är det något fel med honom. Han känner det utan att riktigt kunna göra sig reda för vari det består. I ilskan kastar han sig över sitt tränarfölje. Där borta står t.ex. en av hans massörer, en utlänning. Han får tag om honom över nacken och slungar honom över repet in bland åskådarmassan. En av hans tränare tar parti för utlänningen: storsmockan. Där borta står en misstänkt figur, som ej trott att han skulle vinna matchen: åt helvete med honom! Och där borta står en tredje av hans hejdukar, en neger: häng'en, lyncha'n!
Jag skall emellertid ej i detalj ingå på denna den psykologiska reaktionen av situationen, så mycket mera som jag behandlat den i en form som bättre lämpar sig för dess rätta belysning, romanen.

(Ur Gustaf Hellströms artikel "Amerika efter kriget. Revolution eller evolution?" *DN* den 24 februari 1920.)

Romanen om Amerika

En nyläsning av Gustaf Hellströms *Ett rekommendationsbrev*

Av Lennart Leopold

Inledning

Hur mycket hans journalistik än uppskattats, både i samtiden och senare, så är det känt att Gustaf Hellström själv främst uppfattade sig som skönlitterär författare, och då i första hand som romanförfattare. Alltid lika självkritisk ansåg han sig skriva journalistiken mest för brödfödan.

Hellström debuterade redan 1904 med en novellsamling, men det stora genombrottet lät vänta på sig fram till publiceringen av romanen *Snörmakare Lekholm får en idé* senhösten 1927.

Vad gäller journalistromanen *Ett rekommendationsbrev* (1920) så uppskattade kritikerna visserligen skildringarnas bredd och många av bokens enskilda inslag – men man hade tydligen svårt att finna en sammanhängande intrig. Var det ens en roman? I så fall en ganska svag sådan! Men ändå, skrev man, ger boken en intressant överblick över det samtida, rykande aktuella Amerika. Den var snabbt uppe i tredje tusendet, men eftersom den inte uppfattades som en fullgången roman var det inte så underligt att den så småningom hamnade i skuggan av andra böcker – när innehållet inte längre var lika brännande aktuellt.

I samband med att romanen nu fyllt hundra år kan det verkligen vara dags att ge Hellström och hans Amerikaroman en ny chans. Syftet med den fortsatta genomgången är följaktligen att föreslå ett alternativt sätt att läsa den. Det visar sig nämligen att *Ett rekommendationsbrev* inte bara är en mycket innehållsrik och läsvärd bok, utan att den annorlunda läst faktiskt är en väl genomtänkt och genomarbetad roman.

Men att visa detta kan bara göras på ett sätt, om det ska kunna övertyga, nämligen genom att i sammanfattande form återberätta och kommentera hela romanen, avsnitt för avsnitt och kapitel för kapitel. Detta så mycket mera som den i vår tid är mycket svår att finna på marknaden, ens antikvariskt.

Innan det kommenterade återberättandet börjar följer här först några introducerande sidor om romanens tillkomst och dess mottagande fram till nutid. För tydlighetens skull presenteras sedan kortfattat också hur jag numera uppfattar romanens grundidé och uppbyggnad.

Romanens tillkomst

Första gången vi hör talas om det arbete som skulle utmynna i romanen *Ett rekommendationsbrev*, finner Bengt Tomson i sin avhandling, är i ett brev till Hellströms förläggare Karl Otto Bonnier den 17 december 1918. Samtidigt som han sänder manuskriptet till artikelsamlingen *Förenta staterna och världsfreden* skriver han nämligen att han har ”hälften af en roman färdig” och att den bör vara färdig i augusti. Tomson finner det troligt att Hellström redan här syftar på den roman som nämns i ett brev den 14 februari 1919 och då kallas *Idealisterna*.¹

Men det hände mycket i USA under dessa år och Hellström fann förmodligen, när han skulle återupptaga arbetet, att den halvfärdiga romanen inte längre gav en rättvisande bild. I ett nytt brev till Bonnier (7 mars 1920) meddelar han nämligen att han har valt att skriva om boken, ”som jag tror till dess fördel”. Samtidigt har han ett par positiva besked att ge:

Jag ber Er emellertid vara öfvertygad om att jag använder all min tid och mina tankar uteslutande åt denna bok, den första jag varit hittills i tillfälle att skriva utan att behöfva brytas af af journalistik eller – i och med min hustru – direkt ekonomiska bekymmer. Mitt system har dessutom varit alkoholfritt redan öfver två år. Med andra ord: lyckas jag ej göra mitt bästa under dessa gynnsamma förhållanden, bevisar det tyvärr endast att mitt bästa är dåligt.

Titeln vill han nu ändra till *Den hvita rasens syntes*, något som får Bonnier att reagera kraftigt i ett brev den 8 april 1920: ”Det är ju en skönlitterär bok, en roman, och för en sådan bok skulle denna titel bli alldeles avskräckande.”

---

¹ Bengt Tomson, *Gustaf Hellströms väg till Snörmakare Lekholm får en idé* (1961), s. 117f.

Först den 30 maj skickar Hellström sitt svarsbrev. Arbetet framskrider: ”Jag gnor på allt hvad tygena håller”, skriver han. De två första tredjedelarna av boken är klara och kommer att medfölja den norska båten *Bergensfjord*, så att arbetet med sättning och korrekturläsning kan inledas.² Hellström tillägger: ”Som ni finner har jag, enligt er önskan, ändrat titeln. I själfva verket hade ändringen skett innan ert bref kom.” Vilken titeln skulle vara framgår inte av brevet, men det bör ha varit den synnerligen välfunna titeln *Ett rekommendationsbrev*.

Bonnier tackar den 5 juli 1920 för brev och manuskript, ”vars läsning jag i går avslutade”. Liksom senare recensenterna har Bonnier tydligt börjat fundera över vad det är för en sorts bok Hellström håller på att skriva: ”Jag erkänner gärna att jag haft ett rätt stort nöje av att läsa denna bok som ju visserligen icke är en roman, men till gengäld ger de amerikanska förhållandena i skarp och sann belysning. Jag är nyfiken hur Ni ämnar sluta boken och motser med nöje slutet.”

Den 25 augusti har Bonnier börjat bli orolig. Sättningen är ”i full gång, så gott som avslutad”, skriver han och fortsätter: ”Det blir rätt mycket böcker av yngre svenska författare i höst och det vore synnerligen lyckligt om Eder bok kunde komma ut bland de första av dessa.”

Den 30 augusti sänds det mesta av återstoden, men Hellströms svenska skrivmaskin har gått sönder (för andra gången) och att få tag på en annan har visat sig omöjligt. Den måste repareras och har skickats ner till New York. Trots detta lovar han optimistiskt att skicka det sista inom fjorton dagar. Men så blir det inte. Först den 6 oktober kan han sända de sista 35 sidorna. ”[Jag] beklagar allvarligt att jag inte hunnit bli färdig förr”, skriver han. ”Men jag har gjort mitt bästa.” Manus medföljer *Drottningholm*, som ska avgå nästa dag.

Följden av förseningarna blev att boken alls inte kom ut ”bland de första”, som Bonnier hoppats. Utan i stället jämförelsevis sent – tiden blev knapp och recensionerna kunde publiceras först en bra bit in i december.

Några ord om Gustaf Hellströms 10-talsromaner

För att bättre förstå Hellströms intentioner med och uppläggning av romanen *Ett rekommendationsbrev* behöver man sätta in den i ett större sammanhang. Han ägnade sig nämligen under hela 1910-talet åt att i sina skönlitterära böcker pröva olika sätt att organisera skildringarna av människor, miljöer och händelser.

Han prövade delvis nya vägar för sitt författarskap redan före Paristiden. I den knappt 200 sidor långa Londonromanen *Kuskar* (1910) följer han tre skilda

---

² De stora avstånden var förstas ett problem. Under arbetet med den sista tredjedelen fanns ju ingen möjlighet att ändra den övergripande planen eller ens göra justeringar av mer framträdande detaljer. Av brevets sista stycke framgår att Hellström har bett sin vän Carl R. [af] Ugglas i Göteborg att läsa korrektur, men det var naturligtvis ingen idealisk lösning.

individer och händelseförlopp.³ Det som binder dem samman är att de alla är droskkuskar i London. Att de tre dessutom är knutna till samma droskföretag gör att de så småningom får en del med varandra att göra, och det är därför vi kan uppfatta de tre parallellt löpande livshistorierna som en enhetlig berättelse, även om vi mestadels följer dem en i taget.

När vi funderar kring hur en viss roman fungerar, är det viktigt att skilja mellan författaren och den berättarröst som vi tycker oss höra när vi läser. I detta avseende anknyter Hellström till urgamla traditioner. I tre av fyra romaner under 1910-talet (*Kuskar*, *Kring en kvinna* och *Ett rekommendationsbrev*) möter vi nämligen en allt samlande, mer eller mindre allvetande berättare, som talar och leder oss genom berättelsen, och då inte bara genom ord, uttryck och bildspråk m.m., utan berättaren står även för så övergripande saker som valet av vad som ska berättas och vad som ska förtigas.

Alla berättelser har per definition en berättare, men denna berättare kan vara mer eller mindre osynlig och inte göra något väsen av sig. I *Kuskar* är berättaren däremot ganska väl synlig och ger sig en gång rent av till känna med ett jag: ”Jag kommer ej så noga ihåg vilket”, läser vi sent i boken.⁴ Att detta ”jag” skulle syfta på författaren själv, och inte berättaren, faller på sin egen orimlighet – det är ju en påhittad historia vi läser. Författaren ”kommer inte ihåg” berättelsen utan har helt enkelt hittat på det vi läser i hans bok. Här har han roat sig med att hitta på att romanens berättare inte kommer ihåg.

Att berättaren i *Kuskar* kan sägas vara ”allvetande” innebär att denna inte bara kan förmedla var den aktuella personen befinner sig och vad den ser och hör i en viss situation, utan vi får också ta del av personens tysta inre tankar.

I Hellströms roman *Kring en kvinna* (1914) är det en komplicerad väv av personer, relationer, händelser och känslor som möter läsaren, förmedlad återigen av en samlande och nära nog allvetande berättarröst. Redan i första meningen tar berättaren kommandot över sin berättelse och då till och med i jagform: ”Innan jag talar om, hur de möttes, måste jag säga några ord om honom” (s.7).

Det har varit vanligt att recensenter och andra skribenter lagt Hellström till last att läsaren får betydligt bättre grepp om männen i romanen än om Sybil, som man har velat se som romanens huvudperson – hon förblir alltför ogripbar, har man hävdad.

---

³ Om *Kuskar*, se Sigurd Rothsteins artikel ”Livsöden i London. Om Gustaf Hellströms berättelse *Kuskar*” i *Medlemsblad* nr 20, som kan laddas ned som PDF från Sällskapets hemsida www.gustafhellstrom.se.

⁴ Sidan 169 i originalupplagan 1910. Sidan 158 i 1924 års upplaga.

Jag menar dock att man missförstått Hellströms intentioner. *Kring en kvinna* är för Hellström ett litterärt experiment,⁵ och i experimentet ingår tydligen en medveten begränsning av den annars allvetande berättarrösten. Det finns nämligen en avgörande skillnad i hur Sibyl skildras jämfört med de uppvaktande männen. *Deras* tankar och inre liv förmedlas generöst – så får vi exempelvis följa Bo Brincks allt mer kaotiska tankar ända in i sjukdomen.

Men Sybil skildras bara utifrån (utom när vi ibland får läsa hennes brev), och då ofta utifrån någon av männens perspektiv. Man kan förstås fråga sig hur vi hade upplevt Sybil om berättarrösten hade skildrat hennes inre liv lika dissekerande som männens. Det hade blivit stor skillnad – i själva verket en helt annan roman! Men nu har Hellström alltså fullt medvetet valt att ge berättarrösten denna begränsning.

Romanen heter *Kring en kvinna*. Sybil finns i centrum, men det som denna gång har intresserat Hellström att skildra är de olika män som successivt dyker upp kring henne. Det är på så vis en sorts kollektivroman med många huvudpersoner. Utan att vi kommer henne själv så mycket närmre kommer Sybil att fungera som en sorts katalysator i berättelsen – men det är *männen* som skildras nära, männen som alla är olika och som också reagerar och utvecklas på olika sätt i mötet med den unga kvinnan.⁶

Bengt Blancks sentimentala resa (1917) är den som under Hellströms 1910-tal är avgjort mest lik en vanlig roman. Berättelsen är kronologiskt uppbyggd och vi möter *en* huvudperson och *en* handling. Till skillnad mot Hellströms övriga 10-talsromaner är berättaren heller inte allvetande, för det är enbart Bengt Blancks göranden och låtanden som berättarrösten följer och *hans* tankar vi får ta del av. Och även om det är Blancks möten och/eller relationer med representanter för ”den Nya kvinnan” som fångar vårt intresse, så får vi ändå inte ta del av kvinnornas inre tankar, utom i några fall då Blanck läser brev som de skrivit.⁷

Ett rekommendationsbrev (1920)

I Amerikaromanen möter vi åter Bengt Blanck men denna gång även en väl synlig allvetande berättare. Och liksom i *Kuskar* och *Kring en kvinna* följer vi enligt min läsning återigen *flera* huvudpersoner. Till och med plojen att en gång låta berättaren komma till tals med ett ”jag” upprepas mot slutet av romanen: ”När jag

---

⁵ Se *Medlemsblad* nr 17–18, *Käre Broder Fredrik! Hellströms vänskap till Böök i ny belysning*, Brev 8, andra stycket (s. 15).

⁶ För en utförligare presentation och ytterligare funderingar kring romanen *Kring en kvinna*, se Tommy Gustavssons artikel ”Kring Sybil och hennes män” i *Medlemsblad* nr 28, hösten 2014, som kan laddas ned som PDF från hemsidan www.gustafhellstrom.se.

⁷ För en närmare presentation av boken, se *Medlemsblad* nr 34, *Möten med den Nya kvinnan. Kring romanen Bengt Blancks sentimentala resa*, 1917, som kan laddas ned som PDF från www.gustafhellstrom.se.

använder uttrycket att hon löste situationen, är det därmed ej sagt att hon gjorde det medvetet [...]. Uttrycket får i stället läsas i ljuset av allt, som i det föregående sagts om henne” (s. 485). Välkända grepp från de föregående romanerna alltså, men Amerikaromanen avviker ändå väsentligt från de tidigare.

Som bekant kom den stora förnyelsen av den skönlitterära prosan med stor kraft först under 1920-talet (Hemingway, Joyce, Woolf osv), men bildkonstnärernas experimenterande med olika framställningssätt bör redan tidigare ha lockat till experiment också med prosan. Inte minst under åren i Paris (1911–18) och mötena med de moderna konstrikningarna bör Hellström ha fått åtskilliga saker att fundera över. Vad kunde han som romanförfattare lära av exempelvis kollagekonsten, som sammanförde olika former och material till nya helheter? Jag föreställer mig att han som tidningsman inte minst måste ha fascinerats av bildkonstnärernas användande av autentiskt material i sin konst, som biljetter men också annonser, rubriker och annat som de klippt ur tidningar. I romanen *Ett rekommendationsbrev* möter vi inte bara annonser och tidningsrubriker utan även notiser, telegram, nyhetsartiklar och till och med ledare. På så vis har den viss släktskap med en senare tids dokumentärromaner.

Mottagande och tidigare forskning

Sannolikt var Gustaf Hellström nöjd med sin roman *Ett rekommendationsbrev*, som han dock på titelbladet efter sin vana valde att benämna *Berättelse*, när han i oktober 1920 skickade de sista sidorna till sin förläggare.⁸ Som vi sett hade han för en gångs skull haft möjlighet att under en lång period lägga sin odelade tid på den, så det är ingen vågad gissning att han blev besviken över mottagandet. Det var ju *romanförfattare* han ville bli uppmärksammas som.

Som antyddes inledningsvis tycks de samtida recensionerna i allmänhet ha varit positiva till den imponerande överblick som boken ger över det amerikanska samhället åren runt krigsslutet 1918. Det man fann mer diskutabelt var just om det verkligen handlar om en roman (se Torsten Fogelqvists recension ”Boken om Amerika” som återgavs i förra medlemsbladet). Och som vi sett var ju Hellströms förläggare Karl Otto Bonnier inne på samma linje.⁹

Hellströms antagonist Fredrik Böök hävdade i sin oförstående och bitvis elaka recension i *Svenska Dagbladet* fem dagar före jul att boken var ”en amfibie, ett mellanting mellan en serie tidningskorrespondenser från Amerika under

---

⁸ Som framgår i *Medlemsblad* nr 9 (s. 12) är det av alla Hellströms böcker faktiskt endast *Snörmakare Lekholm får en idé* som när den först publiceras på titelbladet står med beteckningen Roman.

⁹ Efter Hellströms hemkomst till Sverige kommer det att bli Bonniers söner Tor och Åke som tar över rollen som förlagets kontakter. De är i stort sett jämnåriga med Hellström och särskilt Åke har redan blivit en personlig vän.

kriget och en roman”.¹⁰ Att i en roman blanda in så pass mycket material av dokumentarisk karaktär var ännu något okänt och tydligen diskvalificerande. Och det var kanske där någonstans som skon klämde även för andra i samtiden.

Sedan dokumentärromanens genombrott på 1960-talet delar vi inte alltid upp böcker så definitivt i reportage *eller* roman, men i *Biblioteksbladet* 1931 betraktar bibliotekarien Oscar Wieselgren *Ett rekommendationsbrev* som ett ”internationellt reportage”. Dock av första klass: ”Den amerikanska krigsmentaliteten är fångad med överlägsen säkerhet, gestalterna ha intensivt levande färg, episoderna följa varandra med vibrerande snabbhet och miljöteckningen lämnar intet övrigt att önska i precision och detaljrikedom” (s. 10).

Samma uppfattning finner vi hos litteraturhistorikern Holger Ahlenius i dennes översiktliga Verdandihäfte *Gustaf Hellström*, där *Ett rekommendationsbrev* karaktäriseras som ”detta med sällsynt brio genomförda reportage från det stora frihetslandet på andra sidan Atlanten”. Reportage, alltså, inte roman: ”Krigsårens upprördhet och stora händelser ha tydligen inte lämnat honom riktig ro för skönlitterärt författarskap – med ett undantag: romanen Bengt Blancks sentimentala resa (1917)”.

Av senare skribenter kan noteras att Jan Olof Olsson (Jolo) i sin berömda översikt ”Gustaf Hellström, reporter” i *BLM* 1954 yttrar sig positivt om boken och själv inte tycks ifrågasätta att det är en roman:

”Ett rekommendationsbrev” är avgjort den bästa produkten av Hellströms Amerikaår, med sin sammansmältning av alla hans erfarenheter och upptäckter, hans skarpsyn och hans häpenhet. Den har ofta, en smula nedlåtande, kallats reportage och inte roman. Som prestation förefaller den alltjämt ypperlig, och den har också, oberoende av den lätta nedvärderingen, vunnit erkännandet att ha tagit upp företeelser till behandling som Sinclair Lewis och andra amerikanska samhällskritiker ännu knappast börjat orientera sig i.¹¹

Även Ingemar Hermansson finner i sin bok *Att vidga sitt synfält – Gustaf Hellström* (2003), att den ”bästa delen av Gustaf Hellströms rapporter från USA finns i hans roman *Ett rekommendationsbrev*. Där kunde han i dokumentarisk form, men med den skönlitterära författarens frihet ge snabba, ibland karikerade bilder av det amerikanska samhället” (s. 186). Den ofta klarsynte Hermansson

---

¹⁰ Se vidare i Lennart Leopold, ”Om det psykologiskt riktiga och om ett estetiskt hjärnsnöke. Kring Bööks recensioner av Hellström” i *Medlemsblad* nr 17–18: *Käre broder Fredrik! Hellströms vänskap till Böök i ny belysning*, s. 23–28.

¹¹ Jolos text finns omtryckt i Lennart Leopold och Roland Persson (red.), *Världsreportern från Kristianstad. Kring Gustaf Hellströms journalistik i Dagens Nyheter*. Citatet på s. 33.

skriver på ett annat ställe att Hellströms bok ”är en reportageroman, skriven av en utrikeskorrespondent i en form som ibland liknar tidningsartikeln” (s. 61).

Vi kommer så till forskningen kring *Ett rekommendationsbrev*. Bengt Tomson går inte in på själva romanen, bara tillkomsthistorien, så vi går vidare.

Näst i tur kommer Vilhelm Moberg-forskaren Gunnar Eidevall som i boken *Amerika i svensk 1900-talslitteratur. Från Gustaf Hellström till Lars Gustafsson* (1983) intresserar sig mest för romanens *innehåll*, som han finner intressant och skriver ganska mycket om.

Kapitelrubriken är ”Gustaf Hellströms Amerika: en framtidsdröm krossas” och Eidevall lyfter särskilt fram att Hellström under sin första tid i Amerika var påfallande positiv medan han redan efter något år i sina artiklar och inte minst i *Ett rekommendationsbrev* helt har ändrat inställning.

Romanens *uppbyggnad* tycks Eidevall däremot inte ha studerat närmare, trots att han i ganska svepande formuleringar kritiserar den. Hellström har tydligen velat vederlägga sin tidigare positiva Amerikabild, menar Eidevall, och detta har lett till ”att det tycks vara författaren själv som allt oftare står för de resonemang och åsikter som framförs i romanen. Hellström har alltför starkt engagerat sig i bokens budskap och det är anledningen till att *Ett rekommendationsbrev* är misslyckad som roman” (s. 33). I en not till detta skriver Eidevall, tydligen tänkt som en bekräftelse: ”Berättarförskjutningen når så långt att Hellström t o m vid ett tillfälle i romanen råkar byta ut det vanligen förekommande ’man’ mot ’jag’” (s. 194, not 5). Eidevall hänvisar till samma ställe i romanen som citerades här ovan (s. 8f) men som jag alltså tolkar på ett helt annat sätt, nämligen att Hellström här liksom i *Kuskar* och *Kring en kvinna* har roat sig med att en gång i romanen låta berättaren ge sig tillkänna med ett ”jag”.

Att *Ett rekommendationsbrev* skulle vara misslyckad som roman är hårda ord från en litteraturvetare, och det finns väl anledning att för tydlighetens skull även återge Eidevalls resonering underlag för dem:

Ett rekommendationsbrev brukar betraktas som en av Hellströms svagare romaner – med viss rätt. Den har föga av sammanhängande romanintrig eller handling, och den saknar levande och engagerande personskildring. En allvarlig brist är också att journalisten Bengt Blanck, som av de första kapitlen att döma tycks vara ämnad att bli både huvudperson och författarens språkrör och iakttagare av den nya världen, lyser med sin frånvaro under största delen av romanens senare hälft, liksom i ett av den första delens fyra kapitel. Blanck dyker dock upp igen i bokens slut, varvid läsaren får veta att hans tidning inte längre behöver honom i USA och att han skall återvända till Sverige. Vi ser honom dock aldrig lämna landet, och det är inte hans öde eller tankar som avslutar boken, trots att romanen från början tycktes kretsa kring honom och hans uppfattning av Amerika. (s. 32f)

Mitt intryck är att Eidevall inte har funnit romanens berättarformel och att hans läsning därför tycks ha kortslutits. Han söker och finner rikliga och intressanta bilder av Amerika. Men han har tydligen inte uppfattat de ofta intrikata sammanhangen i den omfattande romanen, och i sitt därför fåfänga letande efter en romanintrig tycks han inte heller ha kunnat ta till sig personskildringarna.

Så sent som 2017 berikades forskningen med Peter Forsgrens spännande analys ”’Skjut ner de djävlar!’ Klass och etnicitet som konfliktzoner i Gustaf Hellströms roman *Ett rekommendationsbrev*”.¹²

Sannolikt med hänsyn till uppsatsens inriktning mot arbetarskildringar i litteraturen intresserar sig Forsgren inte för romanen som helhet utan skriver att intrigen ”kretsar kring en gruvstrejk och konflikten mellan mäktiga industriägare och arbetarna och deras organ” (Forsgren, s. 191).

Romanens berättare ”har en viktig funktion som förmedlare och arrangör av romanens olika röster och texter”, menar Forsgren, och syftet med hans artikel är därför ”att analysera dessa samtida och konkurrerande röster om arbete och kapital, klass och etnicitet”. I analysen kombineras ”ett arbetarlitterärt perspektiv med ett postkolonialt”.

Forsgren visar övertygande att ett av de utmärkande dragen i romanen ”är sättet att ställa olika röster mot varandra. Det sker då artiklar ur ’kapitalistpressen’ kontrasteras mot artiklar ur socialistpressen, eller genom att röster från industriägare och kapitalister motsägs av röster från arbetarna och deras företrädare” (s. 192).

I romanen finns ett medvetet valt ”underifrånperspektiv”, menar Forsgren vidare, och huvudtendensen är att kapitalistpress, industriägare och kapitalister ”blir kritiskt granskade och kommenterade” av socialistpressen (där ju även arbetarna och deras företrädare kommer till tals). Han påpekar samtidigt att ”det är främst genom denna berättartekniska metod som romanens norm framträder, betydligt tydligare än genom huvudpersonens [Blancks] eller berättarens egna röster”.

Jag kommer här i medlemsbladet att ta fasta på Peter Forsgrens iakttagelser och försöka visa, att berättargreppet att låta de infogade texterna och/eller roman-karaktärernas egna röster och tankar ställas mot varandra i kontrast – direkt eller förmedlat av berättaren – är mer eller mindre genomgående i hela romanen.

Kort kring romanens titel, huvudpersoner och teman

I det följande försöker jag visa hur romanen skulle kunna läsas på ett alternativt sätt. Närmast lyfter jag för tydlighetens skull kortfattat fram huvudtankarna i min läsning.

---

¹² Analysen finns i Christine Hamm, Ingrid Nestås Mathisen och Annemari Neple, (red.), *Hva er arbeiderlitteratur? Begrepsbruk, kartlegging, forskningstradisjon*, Bergen 2017.

Som vi sett gav författaren slutligen sin Amerikaroman titeln *Ett rekommendationsbrev*, och enligt min uppfattning får vi redan här den avgörande läsanvisningen. Men den får inte tolkas för snävt.

Introduktionsbrevet från den svenske journalisten Bengt Blancks pariservän Whitman Howard till brodern i New York öppnar dörrarna till den inflytelserike finansmannen och kolgruveägaren Ruskin Howards fascinerande värld. Och detta får vittgående konsekvenser för hela berättelsen, för det är ju inte bara Blanck som släpps in i Howards värld utan samtidigt *berättaren* – och därmed också läsaren! Blancks egna förehavanden i Amerika är självklart viktiga, i de fall vi får läsa om dem, men i stort sett kommer hela den stora berättelsen att kretsa kring Ruskin Howard och personer, företeelser och händelser som på olika sätt är förknippade med honom.

Närmare betraktad skildrar romanen ett dramatiskt och omvälvande år, inte bara för krigsslutets Amerika utan i lika hög grad för familjen Howard – denna visserligen ganska speciella överklassfamilj, vilken ändå på olika sätt genom sina medlemmar får åskådliggöra mentaliteten i tidens amerikanska samhälle.

Enligt denna läsning har romanen inte en utan *fyra* huvudpersoner. Samtliga förekommer genom hela romanen, ibland ensamma men ofta två och två, eller rentav tre. Romanens allvetande berättare kan vid behov förmedla sin överblick över större skeenden men ligger ofta nära någon av huvudpersonerna och förmedlar då vad den aktuella personen ser, gör, säger och tänker.

Romanens fyra huvudpersoner är enligt min läsning:

Journalisten Bengt Blanck

Storkapitalisten, gruvägaren Mr Ruskin Howard

Dennes hustru Christine, oftare benämnd Mrs Howard

Juristen Charlemagne Smith, ofta kallad ”Smiling Smith”. Denne är Whitman

Howards morbror och Ruskin Howards ”styvmorbror”

Allt som händer eller omtalas i romanen har på ett eller annat sätt samband med någon eller några av dessa fyra personer.

Redan här kan tilläggas att Hellström knappast har syftat till heltäckande porträtt ens av huvudpersonerna, utan han renodlar och fördjupar sig i sådana aspekter, som tillför något till den eftersträlvade helheten.

Arbeter- och fackföreningskollektivet som en femte huvudaktör

Det är lockande att se det amerikanska arbetar- och fackföreningskollektivet som en egen storhet i romanen. Det blir något av en femte huvudaktör, så att säga. Läsarens kontakt på distans med de strejkande arbetarna vid Ruskin Howards kolgruvor långt borta i Arizona förmedlas genom romanens återkommande och generösa användning av strejkrapporter ur socialisttidningen. Men i romanen möter vi också rent konkret representanter för det amerikanska arbetar- och fackföreningskollektivet, dels i socialisttidningens journalist Abraham Wein-

traub, dels i Ruskin Howards och Charlemagne Smiths respektive chaufförer. Vilka som ligger bakom de två i romanen förekommande bombattentaten får vi aldrig säkert veta, även om Ruskin Howard mot slutet av romanen faktiskt pekar ut sin avskedade chaufför som inblandad i det första, misslyckade attentatet.

Den omfattrika romanen har följande fyra huvudteman:

Pressen och det journalistiska arbetet

Klassmotsatserna och kampen mellan kapital och arbete

Främlingsfientligheten och rasismen i det amerikanska samhället

Den amerikanska kvinnan och det amerikanska äktenskapet

Dessa fyra teman förekommer isolerade ibland, men de sammantvinnas gärna genom romanen, dels med varandra, dels med de fyra huvudpersonerna och ”den femte aktören”. Tillsammans bildar de den tätt sammanflätade väv som jag menar att Gustaf Hellströms stora Amerikaroman faktiskt utgör.

Romanens indelningar och kronologi

Boken är indelad i två delar. Den var så tjock att den dessutom faktiskt trycktes i två volymer. Sidnumreringen från Del I fortsätter in i Del II, som naturligt nog ändå har en ny titelsida.

Del I är indelad i fyra väl tilltagna kapitel omfattande cirka 60–70 sidor vardera, medan Del II omfattar tre kapitel, varav det första är över 100 sidor långt. Kapitlen är inte numrerade i boken.

Varje kapitel är i sin tur uppdelat i olika avsnitt. Dessa saknar rubriker men börjar alla på ny sida, som om de vore kapitel inom kapitlet.

Här nedan sätts kapitelrubrikerna inom citat. Därefter preciseras kapitlets tid, så gott det går.

DEL I. STORA VÄRLDEN

Kap. 1 ”Snöstormen” – En fredag i början av mars 1918.

Kap. 2 ””Resten sköter min bror om”” – Lördagen samt måndagen.

Kap. 3 ”Det genomskinliga nattlinnet” – De närmast följande dagarna.

Kap. 4 ”Negrer, litteratur och socker” – Olika dagar perioden mars till maj 1918.

DEL II. REKONSTRUKTION

Kap. 1 ”Fientligheterna upphöra” – den 8 november 1918.

Kap. 2 ”Ruskin Howard och mattexperten” – Ej närmare preciserat men händelserna utspelas rimligen under samma period som i kapitel 3.

Kap. 3 ”Mrs Howard är nära att utnämnas till officer av hederslegionen” – Utspelar sig under en längre period, kanske 4–5 månader. Blanck har varit i Amerika cirka ett år (s. 471) och ska när romanen slutar resa hem till Sverige.

Kommenterad sammanfattning av romanens första hälft

Här nedan går det första kapitlet igenom tämligen noga. Även delar av det andra kapitlet behandlas på detta sätt, men i allmänhet mindre utförligt. Därmed introduceras huvudpersonerna och det väsentligaste i romanens intrig, samtidigt som läsaren får en någorlunda god inblick i hur romanen är uppbyggd och fungerar ur berättarsynpunkt. Därefter följer i detta nummer endast en mer kortfattad sammanfattning av kapitel tre. Merparten av första delens fjärde kapitel samt hela andra delen får av utrymmesskäl vänta till nästa medlemsblad. Där kommer också mer av verklighetsbakgrunderna till romanens skildringar att redovisas.

Kapitel ett: ”Snöstormen”

Att vi kommer att möta en allvetande berättare får vi en fingervisning om redan i upptakten. Det är nämligen *inte* Blanck vi först möter, när det amerikanska trupptransportfartyget i hård motvind stampar västerut mot New York. På de tre första sidorna får vi istället först ta del av några korta vädermeddelanden som fräser ned i den trådlösa telegrafan – man väntar en våldsam snöstorm. Så får vi följa ett kort samtal på kommandobryggan mellan fartygets kapten och Cockran, dess förste ingenjör. Kommer man att få angöra New York eller måste man gå vidare till Virginia längre söderut, som generalen (vid flottbasen i Frankrike) uttryckligen har gett order om? Men räcker oljan i så fall?

Den allvetande berättaren ger sig ytterligare till känna när vi följer deras samtal. En norm för romanen upprättas: berättaren kan vid behov förmedla karaktärernas tysta och för omgivningen hemliga tankar:

Ingenjören tänkte:

– Du har rätt, gubbfan. Men om du måste buras in på dårhus, när vi kommer i land, så är det den där generalen, som borde betala inackorderingen. (s. 14f)

När vi några sidor in i romanen möter den inför Amerikavistelsen ivrige och förväntansfulle journalisten Bengt Blanck ligger fartyget redan i mörker och snöstorm på redde några sjömil söder om New York. Han väntar spánt på besked om han ska få lämna fartyget här – eller tvingas följa med till Virginia.

Nu introduceras det första av romanens fyra viktiga teman: pressen och journalistiken. Journalisten Blanck har nämligen fått tag på en amerikansk tidning, som han intensivt och yrkesmässigt studerar:

Han höll den i sina händer så som om den varit en under många herrans år försvunnen familjebibel, som plötsligt kommit till rätta. Han kände sig åter

som en länk i den historiska utvecklingens långa kedja. [---] Han hade fått tag i en tidning!

Han kastade sig över rubrikerna:

**Amerikansk löjtnant dödad vid fronten.
Engelsmän och fransmän attackera lokalt.
Bryan äter middag med Hearst.
Tio millioner dollarstorm närmar sig New York.
Känd advokat dör på klubb.
Dramatisk utveckling i kolstrejken:
Ruskin Howard uttalar sig.**

Aha! Detta var att leva! Tillbaka till civilisationen! (s. 17f)

Redan här möter vi ett försiktigt prov på ett berättargrepp som förekommer genom hela romanen, nämligen att framför allt tidningstext till synes oförändrad fogas in i berättelsen. Att tidningstexterna i romanen sannolikt är mer eller mindre fiktiva, alltså påhittade, ändrar inte intrycket av kollage. (Som senare ska framgå har Hellsröm dock inspirerats av verkliga händelser.)

I citatet ovan återges tidningsrubriker, och strax därefter återges även några exempel på rubriker till annonser, vilka Blanck sammanfattar som ”Hundratals genvägar till framgång, makt och lycka!”:

**?? Vill du lära dig Napoleons makt över mänskorna??
!!! Vägen till framgång ligger i personlighet: Skaffa dig personlighet!!!
!! Sättet att på tio lektioner lära sig tala övertygande!!
!! Sättet att på fyra timmar skärpa sin tankeförmåga!!
!! Skaffa din hjärna en rakknivsegg!! (s. 19)**

Peter Forsgrens kommentar till annonserna är att ”de talar om individuell framgång och lycka, ideal som kommer att dekonstrueras [brytas sönder och avslöjas] i romanen liksom den kapitalistiska idealbilden av samhället” (s. 193).

Fartyget måste vänta ut snöstormen och Blanck studerar tidningen i många timmar. Berättarrösten följer den ivrige Blancks tankar och intryck väldigt nära:

Allt i denna lunta var av vikt. Allting i den lärde honom något. Den var inte endast en axplockning av de sista tjugofyra timmarnas händelser. Den var ingenting mindre än den brutna spegeln, i vilken en ny värld, hundra millioner människor reflekterade sig. Varje liten notis hade betydelse, hade *sin* betydelse, gav i all sin efemäritet ett perspektiv, djupt som en gata, på vilken människor trängdes. [---] Och annonserna! Kanske allra mest de! De kastade ett strålkastarljus på folkets krav och nycker, smak och

säsongsbegär. [---] Läs annonserna i en tidning och du kan göra dig en föreställning om den kulturnivå på vilket ett folk lever! [---] (s. 18f)

Men så gör han en skakande upptäckt: ”Plötsligt sköt Blanck tidningen från sig. Först nu lade han märke till att den var gammal. Den var från gårdagen.” (s. 20) För journalisten är det förstås allvarligt att han trots all möda inte är fullständigt införstådd. De allra senaste händelseutvecklingarna känner han inte till.

Invävd i den fortsatta berättelsen ges nu den bakgrund vi behöver för att sedan förstå det fortsatta skeendet. Bengt Blanck, som redan är livfullt introducerad, har skickats till Amerika av sin tidning hemma i Sverige. Närmast kommer han från Paris, där han arbetat som korrespondent. Med sig har han, förutom passet, introduktionsskrivelser ”från amerikanska högkvarteret till regeringen i Washington, politiska partiledare, fackföreningspampar och tidningsredaktörer”. Han har dessutom med sig rekommendationsbrev ”från vänner i Paris till släktingar och bekanta i Amerika”.

Ett av dessa rekommendationsbrev är skrivet av Whitman Howard och är riktat till dennes bror Ruskin Howard, ett namn som Blanck känner igen från den amerikanska tidningen.

Blanck läser nu artikeln ”**Dramatisk utveckling i kolstrejken: Ruskin Howard uttalar sig**” mer noga. Först ett ganska kortfattat telegram från ”Förenade Nyhetsbyråns korrespondent i Sinai, Arizona”, men sedan också ett uttalande som kolbolagets verkställande direktör Mr Ruskin Howard har gjort till tidningens representant (s.22f). Som Blanck ska få veta först nästa dag präglas innehållet i denna artikel av sakfel och förvrängningar.

Genom artikeln, som i romanen återges i sin helhet och fyller drygt en sida, introduceras nu ytterligare ett par av romanens fyra teman, nämligen de i landet pågående konflikterna mellan företagare och invandrade arbetare (kapital och arbete) samt de rasmotsättningar som finns inbyggda i dessa konflikter. Här sammantvinnas dessa två teman med det första temat: pressen och det journalistiska arbetet.

Enligt nyhetsbyråns telegram är de flesta av de strejkande utlänningar, ”särskilt från Balkanstaterna”. ”Strejken har pågått i tre veckor, underblåst av I.W.W.-uppviglare”. Kolstrejken har tagit sig ”en högst dramatisk vändning”, fortsätter telegrammet, då ”de 100 procent amerikanska invånarna” i Sinai indignerat har reagerat på de strejkandes ”opatriotiska uppträdande i en tid, då en oavbruten kolproduktion är ett nödvändigt villkor för segern” – de har drivit ut 1200 av de strejkande ur staden, som ”svar på dessa utlänningars förräderi”.

Ruskin Howard har enligt artikeln gjort ett ”uttalande avsett för allmänheten”. Uttalandet i tidningen återges i sin helhet i romanen, och detta blir alltså första gången som läsaren möter denne, och då – intressant nog – inte som tillmötesgående privatperson utan som rasistisk storkapitalist och gruvägare:

Jag är stolt över den ställning, invånarna i Sinai tagit. De ha handlat så som varje 100 procent amerikan bör och måste handla. Det är på tiden att vi skaka av oss vår traditionella tålmodighet, att vi se situationen rakt i ögonen, utan sentimentalitet eller pjåskig humanitet. Dessa I.W.W.-are eller vad de nu heta ha allt för länge tillåtits att fortsätta med sitt underminerande arbete. De försöka här, i vårt fria, laglydiga Amerika, införa främmande politiska doktriner, som äro förhatliga för varje 100 procent amerikan. Amerika är ett hem för män och kvinnor, som uppskatta och hysa förtroende till dess fria institutioner. Vi borde spy ut alla dessa främmande element.

Blanck skär ut artikeln ur tidningen och stoppar den i plånboken samtidigt som han tänker: ”Det skadar inte att vara au jour med sina blivande bekantas åsikter. Sådant underlättar samvaron.”

Han erinrar sig nu också vad hans vän Whitman sagt när han gett honom introduktionsbrevet: ”Det är min bror. Jag ger er rådet att ringa upp honom, så fort ni kommer fram. Jag skriver till honom också, att ni kommer. Resten sköter min bror om.” Den sista frasen återkommer som rubrik för nästföljande kapitel och dessutom ytterligare flera gånger i romanen, när Blanck erinar sig allt han som journalist har att tacka Whitman för.

Men Whitman har också sagt något annat, som satt myror i huvudet på Blanck. Hans bror Ruskin gifte om sig för något år sedan, så henne känner han inte: ”Hon är för resten svensk som ni. Av kunglig börd”, tillägger han, vilket får Blanck att ställa sig frågande. Whitman tycker sig minnas att hon ska vara sondotter till Karl XII, vilket förstås blir ännu konstigare.

Som framgått är tidningen en dag gammal, så den senaste utvecklingen vid kolgruvorna känner Blanck alltså inte till. Men han anar nyhetsstoff och beslutar sig för att så snart som möjligt kontakta Ruskin Howard för en intervju.

På underlag av sina uppvisade papper beviljas Blanck till sist inresa i Amerika via New York. Vännen Whitman i Paris har före avresan gett Blanck åtta skriftliga råd (listan fyller tre sidor i romanen). Det första rådet lyder:

Tag in, om bara på ett par dar, på ett första klassens hotell, *Ritz-Carlton, Plaza eller Biltmore*. Ni kommer att ha nytta av det, så länge ni stannar i Amerika. De första bekantskaper ni gör, komma alltid ihåg er som mr Blanck från Ritz. När de tala om er, säga de: Han är all right, han bodde på Plaza. Ni har med andra ord för ett par dollars extra utlägg skapat er en social position. Ni är en distingerad europé!! (s. 25f)

Av rekommendationsbrevets adress framgår att Mr Howard bor på ”Hotell Plaza, New York City” (som det visar sig i en privat svit), så Blanck bestämmer sig för att försöka få ett rum där. Han förs som ensam passagerare i land i ”im-

migrationssslupen”. Berättaren förmedlar Blancks förtjusning vid framkomsten, och återigen aktualiseras presstemat: ”Snöorkanen hade sopat undan all gatutrafik. Blanck fick låna en av immigrationsbyråns egna bilar. Pressens makt i krigstid!”

Den som Blanck under dagen först får telefonkontakt med är Mrs Howard. Hennes make väntas inte tillbaka till New York förrän på kvällen, men hennes svåger Whitman har skrivit till dem att hans vän journalisten Bengt Blanck ska resa till Washington via New York, och makarna Howard har redan föresatt sig att möta honom med sann amerikansk gästvänlighet. Mrs Howard bjuder nu Blanck att bevista en föreställning på operan, där makarna Howard har kommit över en loge, som de denna kväll ska använda för första gången.

På eftermiddagen har Mrs Howard inget att göra, på grund av den rasande snöstormen, så hon passar på att bjuda Blanck ”ner i palmgården och dricka te” (s. 35) – de bor ju nämligen på samma hotell. Blanck inser att Mrs Howard vill känna honom på pulsen, vad är han för en sorts person, är han salongsfälg?

Blanck slår sig ned i en korgstol bredvid Mrs Howard och hjälper henne att tända en cigarett, som hon tagit fram ur ”ett cigarettfodral av svart emalj med silverkanter och ordet ’Chris’ i diamanthandstil i ena hörnet”. Samtidigt säger hon: ”Holians rälit vär han kommer farannes i”.

Blanck studsar något men finner sig. Hon talar göingedialekt! Han inser att hon försöker vara tillmötesgående inför en landsman och att skånskan är det enda svenska språk hon känner till. Han kommer också själv från nordöstra Skåne och faller in i skånskan. Den språkliga samhörigheten kommer att bli en del av grunden till att Mrs Howard så småningom tar Blanck till sin förtrogne.

Mrs Howard växlar mellan skånska, engelska och franska, och Blanck som är nyfiken och analytiskt lagd gör under samtalsgången den ganska egendomliga upptäckten att om han själv byter språk så gör hon också det. Och när hon talar skånska lyser hennes klassbakgrund igenom, förstår läsaren: ”Det kom med ens över henne något av bondens kantighet och brutala blyghet. Hon förlorade med ens sin *savoir-faire*. Och hon återfann balansen först med ett av de andra språken.” (s. 49) I slutet av samtalen i palmgården utbrister Mrs Howard:

– Mon Dieu, det är sent. En sak! Vi måste bli vänner. Och nu skall ni hjälpa mig. Jag vet att ni kan det. Ni har varit i Frankrike under hela kriget. Ni vet vad soldaterna behöver.

– Fred.

– Det kan jag inte ge dem. Men jag tänker slå mig på välgörenhet. Ni måste hjälpa mig och finna på någonting *riktigt nytt*, jag kan göra för dem. Någonting ingen annan har tänkt på förut. Något nytt och stort, *alldeles nytt*. Inte strumpor och sweaters och maggördlar och allt det där. Det är så

många som sysslar med det. Men någonting alldeles nytt, någonting, som -
- - ja, ni förstår - - -

Blancks invändningar viftas bort: ”Det finns inga svårigheter om man *vill!*”

Den operaföreställning som Mrs Howard har bjudit Blanck att bevista i hennes loge på operan är Messenets *Cléopatre*. Han kommer i god tid men makarna Howard låter vänta på sig. Berättarrösten beskriver hur han vankar storögt

längs promenoaren bakom privatlogerna och läste namnen på dörrarnas blankpolerade mässingsplåtar: Mrs Reg. Vanderbilt, Mrs Vinc. Astor; Mrs Jul. Guggenheim; Mrs V. Gould; Mrs Felix Warburg; Mrs V.K. Vanderbilt; Mrs Otto Kahn.

Han log för sig själv. Alltså: det var i sådant sällskap han kommit. Han förstod att han vandrade av och an bakom den världsberömda Diamanthästsken. Det var därför Mrs Howard examinerat honom under eftermiddagen i egen hög person. Det blev också – i hela dess utsträckning – klart för honom, vad Whitman menat, när han sagt: Resten sköter min bror om!

Han log på nytt: detta var hans första möte med den amerikanska kvinnans suveränitet. Ej ett enda manligt namn på dörrarna, som om logerna varit änkesäten. (s. 52)

Blanck har ju visserligen samtalat med Mrs Howard på telefon redan under eftermiddagen och sedan också träffat henne i palmgården, men med det sista stycket i citatet introduceras mer påtagligt romanens fjärde tema: Den amerikanska kvinnan och det amerikanska äktenskapet.

Mrs Howard och hennes sällskap kommer till sist, och hon frågar ”Och idén!? Har ni den klar?” Blanck ursäktar sig: ”Inte ännu.” Hon ger honom ”en blick av medömkan och förakt”: ”Den blir väl färdig när kriget är över - - -” (s. 53)

Nu inträffar för första gången en speciell och med beräkning genomförd berättarteknisk vändning i romanen. Läsaren kunde förvänta sig att sällskapet helt enkelt skulle träda in i logen inför föreställningen och att det hela skulle fortsätta att skildras genom Blancks förundrade ögon.

Men berättaren vill annorlunda. I stället får vi nu följa *Mrs Howards* dag från förmiddag till kväll och *hennes* tankar. Jag menar att detta blir ett exempel på den berättarmetod som Peter Forsgren benämner ”att ställa olika röster mot varandra”. Här och i ett likartat upplagt avsnitt i romanens kapitel två kommer Mrs Howards tankar, val och handlingar att ställas i kontrast mot Blancks, och eftersom läsaren får följa bägge skapas en dynamisk bild av skeendet, som visar mer än delarna med följd att läsaren kommer att veta mer än huvudpersonerna.

Opera är Mrs Howards "idiosynkrasi", konstaterar berättarrösten, och att få en privatloge på operan har varit hennes dröm under lång tid. Men hon känner inte den stora glädje hon förväntat sig. Hennes tankar refereras:

Denna kväll borde alltså beteckna höjdpunkten i hennes liv. Hon hade lyckats komma över en millionär. Logen var hennes. Det var första gången hon tog den i besittning. Det var dessutom på sätt och vis premiär: den första gången en amerikansk sångerska sjöng titelrollen. Logerna runt omkring voro fullsatta. Diamanthästkön gnistrade. Hon väckte också sensation, på det hela taget den sensation hon kunde vänta som uppkomling och outsider.

Men hon hade varit vid dåligt humör hela dagen. (s. 55)

När nu hennes dag fram till kvällen sammanfattas anar man en viss ironisk blick hos berättaren, samtidigt som Mrs Howards tankar ibland följs så nära att språk och ordval färgas. Vi får verkligen följa hennes innersta och hemligaste tankar.

Först och främst var det snöstormen som var orsaken till hennes dåliga humör. Hon hade varit tvungen att hålla sig inomhus och hon har alltid svårt att sysselsätta sig på egen hand. Hon hade under förmiddagen fått tiden att gå "med hundra små bestyr". Efter lunch hade hon ringt "flera av sina fattiga väninnor – hon hade för övrigt inga andra – och sökt locka dem upp till sig. [...] Men ingen hade vågat sig ut." Hon hade bett sin kammarjungfru att hjälpa henne att gå över sina toaletter, men snart hade hon tröttnat också på detta.

Hon sätter sig att sprätta upp en nyutkommen bok, *L'Enfer* av Barbusse, som hon köpt "därför att hon hört sägas att den var osedlig". Hon bläddrar och plötsligt fångar boken hennes intresse. Hon identifierar sig: "Hon lade boken ifrån sig. Hennes kinder brände. Detta var hon själv, hon och Jaques Tournier." Hon fantiserar kring den fransman, som hon varit gift med och uppenbarligen haft ett intensivt samliv med, innan han lämnade henne. Och genom

idéassociationer, flyktiga som japoniseri och utplånade ögonblicket efter, hade hon kommit att tänka på Cleopatra, som hon skulle se samma kväll. Hon tänkte på scenen i andra akten, då Cleopatra väljer en dansande slav: *Comme il est beau, comme tu est beau! Prend moi!*¹³

Att kunna stilla sina begär! Att kunna mätta sin hunger!

Hon slöt ögonen, som om hon tagit ett retande gift och väntade på verkningarna. Hon befann sig plötsligen mitt inne i drömmarna om vad hon skulle göra, om Ruskin dog. [---]

---

¹³ Vad han är vacker, vad du är vacker! Ta mig! (För att undvika censurerande myndighetsbeslut gavs vissa operor på originalspråket.)

Mrs Howard är sexuellt utsvulten, trots att hennes man bara är 40 år gammal. Hon har besökt en kvinnlig läkare för att få råd, men läkaren talar delvis i paradoxer:

Om det kan vara er till någon tröst, kan jag säga er, att ni har hundratusentals systrar i Amerika. *Det* är priset den amerikanska kvinnan betalar för sina många andra privilegier, som kvinnan i Europa inte har, er frihet, er självständighet. Amerikanen betraktar er som ett högre väsen. Ett högre väsen har inga lägre instinkter. Låt mannen komma underfund med att ni är sensuella, att ni har sexuella begär, utöver dem, han anser passande, och ni berövar er själva i ett slag alla era andra privilegier. Allting måste betalas här i världen. Ni kan inte begära att både ha er frihet och använda er av den. (s. 59)

Mrs Howard inser sitt dilemma: ”Om hon skaffade sig tillfredsställelse på annat håll skulle han kasta ut henne”. Men hon vill inte bli utkastad. Hon har vant sig vid pengar, hon är redan 35 år och vill inte börja på nytt igen.

Hon fortsätter att läsa, men rycker nervöst till när telefonen ringer. Vi är nu framme vid den tid på dagen då Blanck ringde för att tala med Mr Howard.

Här stöter alltså berättarens återgivande av Mrs Howards dag samman med Bengt Blancks dag, som vi tidigare har fått oss berättad. Det är nu som Blanck blir bjuden till operan. Mrs Howard lägger på luren och hennes tankar refereras igen, denna gång prydligt retoriskt ordnade och med berättarens ordval:

Det låg en god del av hennes karaktär i denna inbjudan.

Här var hennes goda hjärta. Han var svensk. Han var från det gamla landet. Han var ensam.

Här var hennes nyfikenhet på män. Whitman hade skrivit om honom att han var ung och intelligent. Hon hade aldrig förr mött en bildad svensk. Hurudana voro de på nära håll? Hur uppträdde de? Vad talade de om?

Här var hennes fåfänga. Detta var hennes stora dag. Hon ville ha så många som möjligt med sig på triumfvagnen. Detta var den ställning, hon, Christina Carlsson, nått i det stora fria Amerika.

Här var till sist också hennes exploateringsbegär. [---] Men hon saknade idéer. Hon sökte dem hos andra. Svensken var en främling, en ny värld.

På vad sätt kunde hon exploatera honom?

Hon beslöt sig för att vara mycket vänlig mot mr Blanck.

Hon skruvade åter in huvudet i kuddarna och fortsatte läsningen.

När Mrs Howard funderar vidare kring svensken och kring sin egen situation, finner hon att denne skulle kunna hjälpa henne att bli fri utan att hon kastades på gatan. Hon måste först skaffa sig en

sådan position, att [Ruskin] *måste* ge henne ett underhåll i proportion till hennes sociala ställning. Hon ville inte låta sig vräkas ur huset som en piga. [---] Hon var bojkottad av hans släkt och förra umgängeskrets. Hon hade försökt att tränga sig in barmhärtighetsvägen, genom att ge bidrag till alla möjliga krigsvälgörenhetsinrättningar i hopp om att komma in i en kommitté. Men hon hade alltid blivit utmotad. Inte ens Rukins inflytande hade kunnat hjälpa henne. (s. 64)

Hon har redan för någon månad sedan insett att hennes enda möjlighet vore att själv bilda en välgörenhetsförening. Men hon har ännu inte fått någon god idé, kanske kan svensken hjälpa henne? Det är bråttom, för om kriget tar slut är det för sent! Hon ringer åter upp Blanck och bjuder honom på te (drink) i palmgården.

Efteråt är hon lite missnöjd. Svensken verkar sakna entusiasm: ”Han var typen för mannen med invändningar och ursäkter i bakfickan, en av dem som man måste gräla sig till ett beslut från. Alltigenom en ledsam och kylig typ.”

Blancks uppdykande har dessutom väckt inte helt angenäma minnen till liv inom henne: ”Och så hade de talat svenska. Hon fick alltid en dålig smak i munnen, när hon talade svenska. Hon kom alltid att tänka på hemmet, Kansas, föräldrarna...” (s. 66). Det visar sig att hon är uppvuxen på en farm i Kansas men att familjen har invandrat från Sverige, närmare bestämt från Knislinge i nordöstra Skåne.¹⁴

En kommentar: Miljonärshustrun Mrs Howards tankar har alltså genom mötet med Blanck letts in på hennes enkla sociala bakgrund och uppväxt. Man skulle kunna formulera det så att det uppstår en liten spricka här, som har med klassmotsatser att göra. En spricka mellan den utåt sett rika Christine Howard på hotell Plaza i New York och den ursprungligen betydligt enklare Christina Carlsson från Kansas och Knislinge.

Denna spricka kommer att vidgas katastrofalt redan i nästa kapitel, när ett obehagligt bortträngt minne från överresan från Sverige väcks upp i hennes medvetande, under läsningen nästa dag av socialisttidningens artikel om deporteringen vid kolgruvorna i Arizona. Varom mera senare.

Genom referat av Mrs Howards tankar låter berättaren oss veta att hennes farmor varit mjölkpiga vid Bäckaskogs slott och att hennes far är lik ”Ca’l Femtan” (i hembygden kallades han allmänt ”Ca’l Femtanson”): ”örnnäsan, ögonen, det svarta skägget, någonting sydländskt bland nära nog vithåriga björk- och tallskogsmänniskor” (s. 67). Själv är Mrs Howard ljus som sin mor, men hon har

---

¹⁴ Som så ofta anknyter Hellström till orter han känner. I Knislinge hade hans far en tid ett sommarhus, något som sedermera också satte avtryck i snörmakarromanen. Se Medlemsblad nr 20 (s. 5ff), som finns tillgängligt som PDF på www.gustafhellstrom.se.

i något dunkla ordalag antytt för sin make Ruskin att hon är sondotter till en svensk kung av huset Bernadotte.¹⁵

Något som måste få en Hellström-kännare att haja till är när hon i tankarna kommer in på det som mest tynger hennes samvete visavi föräldrarna, och hon vet ju dessutom inte ens om de ännu lever: ”Hon måste ha deras förlåtelse för att hon rymt och stulit hundra dollars ifrån dem. Hon kunde inte leva med den tanken att de tagit förbannelsen med sig i graven” (s. 68). Detta är ju också Kalle Lekholms dilemma i Hellströms *Snörmakare Lekholm får en idé!*

En viktig detalj i det följande är att Mrs Howard i ungdomen har drömt om att bli sångerska, helst på operan. Rösten ansåg hon sig ha men var inte beredd att ta slitet med sånglektioner osv. Det närmaste hon kom var en kyrkokör (72f).

Innan vi lämnar Mrs Howards tankar kring uppväxten måste Ruskins olycksaliga telegram nämnas, där han meddelar att han blir försenad på grund av snöhinder uppåt tåglinjen: ”Möter dig på operan, så fort jag kan. Ruskin”(s. 73). Mrs Howards reaktion blir häftig, men i berättarens ordval anar vi knappast någon större sympati. Och återigen lyser hennes enkla bakgrund igenom:

Hon blev plötsligen rädd, som den, som överskattat sitt mod och som i avgörandets stund ser sig stå ensam mot alla. Utan Ruskin var hennes privatloge ej en triumfvagn utan den anklagades bänk. Den kväll, hon under årtal drömt om, hade med ens förlorat sin mening...

Och det var för sent att skicka återbud till gästerna.

Mrs Howard hörde ej till det slags kvinnor, som finna ett naturligt utlopp för misräkningar och motgångar i tårar.

Hon kunde gråta, av strategiska skäl, om någon var närvarande.

När hon var ensam, svor hon.

När vi nu återkommer till operan efter tjugo sidor, vet vi genom berättaren mycket mer om Mrs Howards bakgrund och framtidsplaner än vad Blanck gör. Vi kan alltså tolka de närmaste händelserna och upplysningarna på ett helt annat sätt än han gör, vilket skapar en dubbelbottnad läsupplevelse.

Liksom så ofta hos Hellström skildras kvällen på operan mer genom personernas *tankar* än genom konkreta beskrivningar. Berättaren följer först Mrs Howards tankevärld, för att sedan återkomma till Blancks.

Miljöbeskrivning saknas i hög grad, men genom huvudpersonernas iakttagelser får vi veta en del om publikens och skådespelarnas agerande, som här: ”När hon kom till rätta i logen och ordnat hermelinkappan och orkideerna, tog hon mod till sig och mötte kikarna, som besköto henne från logerna omkring. Kvinnor lutade sig bakåt och män framåt. Det viskades” (s. 75).

---

¹⁵ Skrönorna kring Karl XV och pigorna på Bäckaskogs slott, där han gärna tillbringade somrarna, är fortfarande allmängods i Kristianstadsbygden.

När berättaren i det följande återger vad som viskas bland åskådarna i logerna, avslöjas antydningssvis också viktiga omständigheter som läsaren får en första kännedom om just i detta nu, men som Blanck inte kommer att få veta förrän han läser tidningarna nästa morgon. Tidningen som Blanck läste innan han steg i land var ju en dag gammal. Den återgav med andra ord inte nyheter från igår utan från i förrgår. Under tiden har det bland annat hänt att president Wilson har kallat Mr Howard till Vita Huset. Skvallret brusar fram (här nedkortat):

Jaså, hon såg ut på det sättet! Det var alltså för hennes skull, Ruskin Howard skilt sig. Ack ja!

Skandalen var redan ett år gammal. För några minuter fick den tillbaka sin aktualitet.

– Vackert hår!

– Är det äkta?

– Förmodligen.

– Varför förmodligen?

– Hyn är hennes egen.

– Men hennes ögonbryn är svärtade.

[---]

– Synd om Ruskin i alla fall. Att förlora hela sitt umgänge vid hans ålder.

– Han har sina klubbar.

– Han är inte här i kväll.

– Han har kanske dragit sig i sista minuten. Det är inte något nöje att sitta här och bli uttittad.

– Ruskin är i Washington. Jag åt lunch med honom i går. Wilson har skickat efter honom.

– Deporteringsen?

– Förmodligen. Wilson lär vara ond. I alla fall har han skickat ett telegram till guvernören i Arizona och skällt ut honom på ett hövligt sätt.

– Undrar hur Ruskin tar det? (s. 75f)

Berättarrösten konstaterar: ”Mrs Howard hade inga svårigheter att gissa sig till konversationen.” Men under tiden blir hon mer och mer ilsken. Är det detta miljonerna har fört henne till, att ”sitta här och låta andra människor stirra på sig!” Hon inser att nyfikenheten med tiden skulle komma att lägga sig. Hon skulle bli en av dem, Howards släkt skulle börja acceptera henne, om inte annat så för Ruskins skull. Hon skulle delta i sällskapsspelet och ”ha en sekreterare som skötte om hennes officiella sällskapskorrespondens och skickade notiser om henne till tidningarna”. Men var detta verkligen en framtid för *henne*?

Återigen tycks de klassrelaterade tankar som väckts under eftermiddagen dyka upp, och sprickan mellan Christine Howard och Christina Carlsson börjar vidgas: ”Nej, så förbanna mig [sic!], om det var detta hon ville! [---] Det var ett

liv för människor utan fantasi eller för dem, som vant sig vid det från barndomen. Men inte för henne, inte för en mänska med energi och temperament. Hon ville bli fri! Absolut fri!” (s. 77)

Men för att bli så fri som hon vill behöver hon mycket pengar att röra sig med. Ruskin hade varit generös mot sin förra hustru när han ville gifta sig med Christine, men för att nå dithän behöver hon en riktigt god idé.

När ridån nu går upp för första akten, skildras detta ur Bengt Blancks synvinkel: ”Ridån gick upp. Kikarna vändes mot scenen. På en gyllene tron satt Antonius-Caruso [...]” (s. 79). Men strax är vi inne i Blancks tankevärld igen, och han är mer intresserad av Mrs Howard. Människan är nyfiken av naturen och hos utrikeskorrespondenten Blanck hade nyfikenheten ”utvecklats till detektivens mera koordinerade spanarinstinkt”.

Nu inträder en dubbelbottnad situation. Genom berättaren har romanens läsare redan fått sambanden klara för sig, både avseende Mrs Howards eventuella anknytning till operan och hennes kungliga börd. Men Blanck är helt ovetande och funderar intensivt kring publikens stora intresse för Mrs Howard: Det ”hade varit av det slag, som endast kommer kungligheter eller berömda sceniska artister till del”. Blanck drar sig till minnes att Mrs Howard i palmgården antytt att hon ”lämnat” operan. Kan det alltså ligga något bakom detta? Kanske hade hon varit ”en mycket stor diva [...] en internationell första rangens stjärna” och ändå okänd hemma i Sverige? tänker han förvirrat. Tidningsmannen inom honom anar ett scoop:

Kanske han helt enkelt tack vare Whitmans rekommendationsbrev gjort en upptäckt, med ett par tum ökat Sveriges internationella anseende. [---] Han tyckte sig hemma i sin tidning med stora bokstäver på första sidan annonsera Svensk världsberömd diva funnen i New York! Vår specielle korrespondent finner i Diamanthästskon en operasångens juvel! (s. 80)

Eller låg det kanske något i det rykte som Whitman förmedlat i Paris, kanske var hon verkligen av kunglig börd? Blanck vänder stolen så att han kan studera Mrs Howard närmare. Han funderar intensivt och plötsligt står sammanhanget klart för honom: ”Bäckaskog! Visst fan! Bäckaskog kungsgård! Mejerska! [---] Det var vad hennes farmor varit!” Och Mrs Howard skulle ha varit idealisk som mejerska på en operascen, fantiserar Blanck: ”runda, vita armar, en fyllig och fast byst, en hy som grädde! Visst! Naturligtvis!” (s. 81)

En stund senare avbryts Blancks tankar. Något är på gång på scenen och det går ”en dallring genom publiken, som plötsligt laddade atmosfären med elektricitet”. Det är dags för Cleopatras entré, hon anländer per båt och stiger i land. Spänningen i salongen är ”bräddad, som om en världshändelse skulle utspelas. Alla kikare voro i användning”.

Den stora sensationen visar sig vara att huvudrollen för allra första gången ska sjungas av en amerikanska. Men eftersom Cleopatras roll dessutom är sensuell och utmanande triggas intresset än mer. Ska hon verkligen klara rollen, ska hon våga? Ridån går ner efter första akten:

Man gav sig knappast tid att applådera. Man var allt för ivrig att utbyta intryck.

- Underbar!
- Hur hon förde sig!
- Vilken passion!
- Vilken sensualitet!
- Och hennes kostym! Skamlös!
- Vänta till nästa akt!

Sannolikt har Hellström lockats av möjligheten att redan här i början av romanen lyfta fram det amerikanska kollektiva självhävdebehovet. När den nyanlände Blanck ställer sig undrande över publikens upphetsning förklarar nämligen Mrs

Howard: ”Men, ser ni, hon visar att en amerikanska kan vara fullt ut lika passionerad och sensuell som en europeiska och att hon *vågar* vara det! Men ni förstår inte, inte ännu!” (s. 82f)

Den vida beundrade amerikanska sångerskan Mary Garden framträdde som Cleopatra i New York, januari 1919.

Ridån går upp för andra akten och Blanck funderar vidare kring publikens reaktioner. Var det verkligen möjligt att det var ”den oanständiga historien i förening med det faktum att en amerikansk kvinna vågade spela en oanständig kvinna [...] som laddat atmosfären med elektricitet”? (83) Blanck börjar studera publiken: ”Han tyckte sig ha kommit en sexuell massnevros på spåren och hans kikare hoppade från ansikte till ansikte - - - ” (s. 84).

Men just då öppnas dörren till logen och en man med påfallande snett leende smyger sig sakta in. Han viskar något i Mrs Howards öra. Hon rycker till och svarar så högt att personer i logerna intill börjar hyssja: ”Polisen hemma hos oss! Vad står på! Var är Ruskin?” Mannen försöker lugna henne men hon lämnar hastigt logen med mannen i släptåg. Publikens i de angränsande logerna anar skandal, men Blanck är stormförtjust och hans fantasi skenar åter iväg:

Blanck sjönk samman i sig själv. Tidningsmannen inom honom jublade. Det här var New York, det här var mångmillionärliv, grand style, precis som det skildrades under röttnaderna före kriget i Europa. Polisen hemma hos Howards! Tjuvar hade trollat sig in i våningen och brännborrat hål i kassaskåpet, där juvelerna – förmodligen imitationer – förvarades. Det här var biografdrama. Mannen med det blasfemiska leendet var naturligtvis Howards privatdetektiv! (s. 85)

Men mannen kommer tillbaka och slår sig ned bredvid honom. Det visar sig att Mrs Howard har begett sig hem men att hon bett sin nära släkting Charlemagne Smith att ta hand om honom under kvällen. De lämnar föreställningen i förtid. Det är Blancks första dag i New York och han förväntar sig en lustig kväll. Mr Smith visar honom New York, framför allt ett antal i Blancks ögon i stort sett snarlika nöjeslokaler längs det ljusutsmyckade Broadway. Det ska framgå senare i romanen att Charlemagne Smith har varit där många gånger tidigare och då i ett alldeles speciellt ärende. Nöjesställena har alla samma utbud: ”negerorkestrar” med dansprogram, omväxlade med varieté:

Nummerna avlöste varandra med den snabba scenförändringen i en filmkomedi. Kvinnor och åter kvinnor, med mer eller mindre nakna överkroppar, ängla- och dockansikten, med tänder lysande som på en tandpastaannons, ben och åter ben, vackra, långa, raka, välformade, svängande runt i luften likt ekrarna i ett hjul, den sexuella massnevrosens, de undertryckta begärens okulära lystmäte.

Blanck såg sig omkring på publiken. Inga skratt, inga tecken på glädje, knappast någon konversation. Man drack, åt och såg. (s. 88)

En kommentar kring högt och lågt. Det som bjuds på Broadways nöjeslokaler skildras av berättaren som en sorts parallell till det som tidigare under kvällen kittlade publiken på operan, nämligen nakenhet och sensualitet. Och på bägge ställena tycker sig Blanck observera en sorts amerikansk sexuell massnevros.

Redan här kan nämnas att Broadways nöjeslokaler kommer att hamna i fokus i kapitel tre, bland annat som angreppsmål i Mrs Alice Smiths (Charlemagne Smiths frånskilda hustru) igångsatta korståg mot osedligheten.

Mr Smith är ganska tystlåten under kvällens nöjesrond. Men vid ett tillfälle vill han rådgöra med Blanck om sin chaufför. Denne är en finsk invandrare som förekommer sporadiskt i berättelsen, som privatchaufförer gör. Men han blir viktig i romanens Del två, då Mr Smith har börjat rikta misstankar mot honom, och detta förebådas redan nu under kvällen, då Smith frågar Blanck – som ju är svensk? – vad en finsk invandrare egentligen kan mena när han frågar sin

arbetsgivare: ”Är jag en slav?” Berättaren avrundar: ”Blanck skakade på huvudet i väntan på ytterligare förklaringar. Men inga kommo.”

Under kvällen talar man också om kriget, eftersom Smiths ende son – döpt Charlemagne Jr. men kallad Charlie – inom kort ska skeppas över till Europa med sitt regemente. Blanck har ju bevakat kriget i flera år och nämner som i förbigående att dödligheten är störst i infanteriet och i flygkåren, varpå Smith lakoniskt svarar: ”Min son är i infanteriet”. Därmed förebådas redan nu Charlies död strax före krigsstillståndet ett drygt halvår senare (andra delens kapitel ett). En händelse som får stora konsekvenser, inte minst för den finske chauffören. Allt hänger ihop. (Redan i slutet av nästa kapitel, och än mer i kapitel tre, kommer inte bara Broadways nöjeslokaler utan också Charlie själv att aktualiseras igen.)

Under kvällen besöker de ett flertal varietéer, men Blanck saknar ett inslag som han förväntat sig. Han försöker få igång konversationen, och åter anknyter berättelsen till temat rasism och främlingsfientlighet:

- Det förvånar mig att ingen negerkomiker uppträtt ännu.
- Nej, gudskelov. Det här är en första klassens cabaret.
- Men de är lustiga.
- Ja, tyvärr.

Blanck ville av artighetsskäl ej ge sig närmare in på ämnet. Han förstod, att han satt foten i rasfrågan. [---] (s. 89f)

Begreppet ”negerkomiker” kommer av berättaren att aktualiseras åter i kapitel fyra, men då i ett helt annat sammanhang. Romanens första kapitel, ”Snöstormen”, slutar emellertid med att Blanck yr i huvudet av champagne och whisky återvänder till sitt rum på hotell Plaza, efter sin första dag i Amerika: ”Då han släkt ljuset och slöt sina ögon, virvlade hundratals långa raka vackra kvinnoben likt ekrar och med leenden i mitten under hans ögonlock.” (s. 91)

Romanens andra kapitel: ”Resten sköter min bror om”

Med kapitelrubriken ”Resten sköter min bror om” påminns läsaren åter om Whitman Howards rekommendationsbrev, som har blivit så viktigt för berättelsen. (Av utrymmesskäl kommer detta och romanens följande kapitel att med vissa undantag refereras mindre utförligt än det första.)

Ankomstdagen (fredagen) präglades av den häftiga snöstormen, men när Blanck vaknar på lördagsförmiddagen är det vår. Journalist som han är läser han noga kring gruvkonflikten i tre olika morgontidningar.

Han börjar med socialisttidningen, vars layout osv han först studerar med påtagligt yrkesintresse. Annonserna är påfallande fåtaliga, noterar han. Men så fångas hans hela intresse av rubriken ”**Mr Ruskin Howard och hans hejdukar i farten!**” (Artikeln återges i sin helhet, åtta sidor i boken.).

Kolstrejken vid Amasongruvorna i Sinai, Arizona, har verkligen tagit en högst uppseendeväckande vändning. Cirka 1200 strejkande arbetare har på tisdagsmorgonen väckts, samlats ihop och deporterats i öppna kolvagnar:

Efter sextio [korrekturfel: ska vara sexton] timmars resa utan mat eller dryck, lastades de 'deporterade' av i Stenöknen i New Mexiko, där de lämnades åt sig själva, utan tak över huvudet, i en bitande vind och en temperatur, som i dag på morgonen visar tio grader under fryspunkten. (s. 103)

Förutom gruvans lokala ledning med disponenten Mr White i spetsen har också Charlemagne Smith varit på plats.

Deportationen av cirka 1200 arbetare ut i New Mexicos öken hade haft sin motsvarighet i verkligheten. Den så kallade Bisbee Deportation och omständigheterna kring denna tycks stämma bra med romanen, förutom att det i verkligheten gällde en koppargruva, inte en kolgruva. Däremot är den geografiska placeringen samma: Arizona. Och den radikala arbetarorganisationen I.W.W. var verkligen inblandad.¹⁶ Händelserna hade inträffat i juli 1917, mindre än ett år innan Hellström kom till Amerika.

Merparten av romanens kolgruvearbetare är fattiga immigranter som åren före kriget lockats till Amerika av gruvbolaget och anlant till stationen i Sinai med sina knyten och ”med en adresslapp kring halsen, på vilken det stod: f.v.b. Amasongruvorna, Sinai, Arizona, U.S.A.” (s. 102). De betraktas av gruvbolaget närmast som en sorts immigrantboskap – om de är missnöjda och strejkar kan de helt enkelt drivas bort! De flesta tillhör någon av de olika nationaliteterna på Balkan,

¹⁶ Källa: ”Bisbee Deportation” på en.Wikipedia.org. Bekräftas även av andra källor på nätet.

och gruvbolaget har genom åren underblåst deras inbördes rivalitet för att de inte ska göra gemensam sak och organisera sig. Trots detta har många av dem blivit anhängare av den radikala arbetarorganisationen I.W.W. (s. 103).

Gruvledningen med Ruskin Howard och Charlemagne Smith i spetsen betraktar sig som överlägsna, ”100 %-amerikaner”, och de ser ner på ”immigrantboskapen”. Här finns inslag av både klass- och rasmotsatser. Namngivningen tycks mig symbolisk i sammanhanget. Den högste närvarande chefen har det kejsarliga namnet *Charlemagne Smith*, vilket ju är franska för *Karl den Store*. Disponenten heter *Mr White*, och dessutom framkommer det att Ruskin Howard på gruvorten kommit att kallas *Vite Howard*, vilket får sin förklaring när Blanck möter Mr Howard personligen senare i kapitlet.

Under rubriken ”**Mr Ruskin Howard utsatt för bombattentat!**” skriver de bägge borgerliga tidningarna (såväl den republikanska som den demokratiska) i stället om bomben som hittats i Howards privatsvit (s. 106). Men de påminner då inledningsvis om de uppgifter som gavs om kolgruvekonflikten redan i torsdagens nummer, som Blanck ju läste ombord på fartyget.

Bengt Blanck är lycklig: ”Inom honom steg en nära nog religiös tacksamhetskänsla mot Whitman Howard. Vilka perspektiv, hans rekommendationsbrev plötsligt öppnat!” (s. 106) Plötsligt ringer telefonen. Det är Ruskin Howard som ringer. Han beklagar att de inte kunde träffas under gårdagen men bjuder nu i stället Blanck att äta lunch klockan ett i makarna Howards våning.

Blanck funderar över möjligheten att försöka intervjua Mr Howard under lunchen. Om det gjordes diskret skulle det kanske inte strida mot gästvänligheten. ”Och framför allt: han var alltför mycket både tidningsman och mänska för att vilja låta ett sådant tillfälle gå sig ur händerna.” Men han behöver en fylligare faktabakgrund.

Blanck undrar om socialisttidningen verkligen kan ha rätt i sina skildringar av deportationen vid kolgruvorna och bestämmer sig att före lunchen försöka hinna med att besöka tidningens redaktion. Därmed får han personlig kontakt med Abraham Weintraub som är den som bevakar gruvstrejken. De har ett långt och för Blanck mycket upplysande samtal kring amerikanskt tidningsväsen, kring gruvstrejken och kring Ruskin Howard.

På Blancks fråga om inte Ruskin Howard själv inser att hans handlingssätt mot dem som han betraktar som ”immigrantboskap” gynnar de kommunistiska idéernas spridning, svarar Weintraub: ”Han och hans klass inser ingenting. De är bourboner” (s. 121f).

Blanck förvånas storligen när han hör att Förenade nyhetsbyrån ibland tycks leverera två versioner av sina telegram eller nyhetsartiklar till de prenumererande tidningarna. Den ena ger en friserad version – idag skulle vi kunna tala om alternativa fakta eller Fake news – medan den andra versionen mer överensstämmer med verkligheten och är avsedd att användas helt eller delvis i

de fall man tvingas dementera den tidigare publicerade versionen. Hur är det möjligt att sådant accepteras? undrar Blanck upprört. Weintraub svarar att avstånden är så stora i Amerika, att tidningsläsarna inte själva kan skaffa sig någon självständig uppfattning om vad som stämmer eller inte.

Innan Blanck lämnar Weintraub berättar han att han strax därefter ska äta lunch med Ruskin Howard på Plaza.

Förutom makarna Howard är också Amasongruvornas disponent Mr White närvarande vid lunchmötet. I bakgrunden finns även Mr Howards chaufför, som också han visar sig vara av finsk börd. Även denne chaufför får betydelse i romanens fortsättning.

I lunchavsnittet är det till att börja med Blancks medvetande vi följer. Mr Howard beskrivs och Blanck får förklaringen till dennes öknamn "Vite Howard". Han har alldeles vitt hår, är också i övrigt mycket blek och ser nästan konstgjord ut. Barn av sin tid funderar Blanck i rasbanor: kan det kanske vara så att den amerikanska överklassens vita ungdom är begynnelsen på en utveckling mot en ny ras? (s. 123ff)

Om Mr White sägs att denne inte "gav det intryck av brutalitet och grymhet, artikeln i socialisttidningen berättigade en att tro" (s. 126), och detta ligger i linje med romanens tendens att skildra de agerande ur mer än en enda synvinkel. Allt är alltså inte enbart svart eller vitt, som i socialisttidningen, utan det är ändå så att Ruskin Howard och till och med Charlemagne Smith ibland tillåts att visa mer mänskliga sidor (i privata sammanhang). Det som framför allt gör dem blinda och därmed hänsynslösa eller rent av grymma i mötet med vissa kategorier människor (icke integrerade immigranter, fackföreningsfolk och socialister) är deras djupt rotade ras- och klassfördomar.

Ganska snart under lunchen märker Blanck att makarna Howard verkar ha gräl-at. Vid ett tillfälle säger Mrs Howard nämligen ironiskt om sin make att denne aldrig tänker, han bara planerar, och detta tycks uppröra hennes man. Mr Howard vänder sig till Blanck och frågar om gåtans lösning: "Kan ni säga mig skillnaden mellan att tänka och planera?" Blanck skulle kunna förklara skillnaden, "i synnerhet med Sinaiaffären som bakgrund: visavi den hade Howard planerat och inte tänkt". Samtidigt som han håller sig neutral och skakar på huvudet funderar han över om det kanske faktiskt är deporteringen som ligger bakom familjegrälet (s. 127f). Som snart ska framgå har han rätt i denna fundering.

Mr Howard är medveten om att Blanck vill träffa honom i egenskap av svensk journalist, som vill skriva i sin tidning om Amerika. Han har därför bett sin sekreterare att skriva ner det viktigaste han har att säga i saken. Blanck är smått överväldigad av Mr Howards sätt, trots att han "mött många av denna världens väldiga [...] hade han aldrig suttit öga mot öga med någon, som var så medveten om sin makt och betydelse". Blanck minns en av annonserna han läst i tidningen

på båten: ”Vägen till framgång ligger i personligheten: skaffa dig personlighet!” Howard hade skaffat sig personlighet!” (s. 129)

Emellertid lyckas Blanck ändå genomföra en sorts intervju under lunchen. Han ber helt enkelt Mr Howard att själv välja ämne, och mot löfte att ej bli citerad med namn i Blancks tidning utvecklar denne då värtaligt sina tankar kring Amerikas och Europas framtid (s. 132–140).

Peter Forsgren lyfter fram Ruskin Howards långa utläggning som exempel på metoden att ställa röster emot varandra. Han konstaterar nämligen att Blancks intervju med ”romanens ledande kapitalist inramas dels av hans samtal med journalisten på socialisttidningen dels av den ledare ur samma tidning som i romanen är placerad strax efter intervjun”. I ledaren motsägs Howards ”idéer om kapitalism, individualism och frihet”, enligt Forsgren, ”på punkt efter punkt” (s. 194).

När Europa efter kriget måste rekonstrueras (återuppbyggas) hoppas Ruskin Howard att det kapitalistiska Amerika ska kunna fungera som förebild och att Europa som helhet inte ska dras med av den vänsterradikala våg som följt i bolsjevikrevolutionens kölvatten.

Vad gäller Amerika anser han samtidigt att de äkta, 100 procent amerikanerna hotas att översvämmas av alla okunniga immigranter och han fasar över möjligheten att deras amerikanska livsstil ska drunkna i allt som dessa för med sig. I denna rasistiska tankegång ingår också rädslan för att anarkism, socialism och bolsjevism även i Amerika ska hota den enligt Ruskin Howard allt saliggörande storkapitalismen. ”Vårt allvarligaste problem”, säger han, ”är att amerikanisera immigranter från Sydeuropa” (s. 140). På Blancks direkta fråga tillägger han: ”Med en amerikan menar jag en person, som tror och inte en som tvivlar, en person, som känner, att Amerika är det bästa land på jorden (s. 141).

Lite senare under lunchen undrar Mrs Howard om Blanck läst tidningarna idag, men denne svarar listigt att han vaknade sent och i stället tog en promenad: ”Har något särskilt hänt vid fronten?” Frågan leder till att Mr Howard börjar bombardera Blanck med frågor om kriget i Europa.

Mrs Howard finner samtalet alltför tekniskt och börjar tänka på annat, i själva verket tänker hon på sitt äktenskap med Ruskin (s. 143–146). Sexuellt är hon sedan länge missbelåten med honom, men hon har ändå på olika sätt varit imponerad av honom och hans släktbakgrund som medlem av en av de äldsta familjerna ”inte bara i New York utan i New England”. Vidare hade han sedan de möttes på Pullmantåget mellan Chicago och New York löst en annars hopplös situation åt henne (nämligen att på ett smidigt sätt bli av med sin dåvarande man, en misslyckad operasångare in spe som dessutom på senare tid varit notoriskt otrogen). Inte minst hade Ruskin ”i ett slag förverkligat hennes innersta önskan: att bli millionärska” (s. 143).

Berättaren börjar återge Mrs Howards minne av mötet med Ruskin på tåget men glider snart över till att i stället berätta om tillfället ur dennes egen synvinkel.

Men först får vi hans bakgrund: Fyra års studier på Harvard osv. Giftermål, två barn men sedan ett tämligen torftigt äktenskapligt samliv. I stället fick karriären kompensera. Han studerade gruvdrift – familjen ägde ju Amason-gruvorna i Arizona. Han blev vice direktör och vid trettio års ålder direktör för familjebolaget. Fler och fler förtroendeposter föll över honom. En farbror som tröttnat lämnade över sina järnvägar till honom: ”Järnvägar och kol hade för övrigt ett intimt samband med varandra. Vid fyrtio års ålder befann sig Ruskin Howard på en av finansvärldens strategiska punkter. Amasongruvorna upptogo endast en ringa del av hans intressen. Han var medlem av den lilla klick i Wall street, som veta och som bestämma framtiden” (s. 147).

Det var då Ruskin mötte Christine på tåget. Han blev som besatt: ”När han vaknade till besinning, hade han skilts från sin hustru, förlorat sina barn, brutit med sina föräldrar, skurits av från sin umgängeskrets, gett sin frånskilda hustru en million, sitt hus i New York [...]”

Ruskin hade alltså skilt sig och även skaffat Christine skilsmässa. Han satt ”med sin nya hustru i en våning på Plaza för att börja sitt sociala liv på nytt”. Sedan vaknade han upp till verkligheten och slängde sig ut i sina affärsverksamheter igen, ordnande sitt liv ”efter de strängt organiserade och puritanska regler, som styrt hans liv, innan han mött Christine” (s. 150). Det enda som plågade honom var misstanken ”att hans närmaste haft rätt, då de påstått, att hon gift sig endast för att lura pengar ur honom”. Men det ville han absolut inte tro. Ruskin Howard var visserligen inte snål mot sin nya hustru: ”Men utom det månatliga underhållet gav han henne endast presenter, som voro svåra att avyttra” (s. 151).

Här i kapitel två inträffar för andra gången den speciella och med beräkning genomförda berättartekniska vändning i romanen som vi mötte i det första kapitlet, och detta blir samtidigt ytterligare exempel på den berättarmetod som Peter Forsgren benämner ”att ställa olika röster mot varandra”.

Läsaren kunde ju nämligen förvänta sig att skildringen av Blancks lunch hemma hos makarna Howard skulle fortsätta efter tillbakablicken på hur makarna Howard ursprungligen möttes, men berättaren vill återigen annorlunda. I stället får vi nu i en ny återblick på samma dags morgon och förmiddag följa Mrs Howard och hennes tankar – men därefter dessutom Ruskin Howards morgon och förmiddag.

Även här kommer alltså Mrs Howards tankar, val och handlingar att ställas i kontrast mot Blancks, men denna gång bläddras även Ruskin Howards in. Och eftersom läsaren får följa alla tre skapas denna gång en än mer dynamisk bild av skeendet.

Nu följer vi alltså först Mrs Howards tankar. Det hade dröjt flera månader innan den så hastigt skilda och omgifna Christine tröttnat på att kunna skaffa sig allt vad hon ville. Men fortfarande beundrade hon sin framgångsrike man – och nu på morgonen tillkommer vad hon uppfattar som hans kallblodighet i samband med

gårdagens misslyckade bombattentat. Berättaren klargör situationen med ett skarpt snitt: ”Hennes beundran för hans moraliska styrka och lugn skulle kanske till och med ha kunnat åstadkomma underverket: kärleken!” (s. 154)

Men någon verklig kärlek mellan Christine och Ruskin Howard blir det aldrig fråga om. För nu vänder allt. Någon har på morgonen skickat henne ”ett blåstreckat nummer av socialisttidningen”. Där läser hon artikeln om händelserna vid kolgruvorna, och vid läsningen om ”immigrantboskapen” börjar hon plötsligt att ”förakta honom som en feg och ynkelig förtryckare”. Det är detaljen med adresslapparna som rört upp något i hennes undermedvetna:

Den hade plötsligt väckt till liv inom henne en sida av hennes väsen, om vars tillvaro hon hittills ej haft någon aning: immigranten! Minnet av resan över från Sverige hade för länge sedan suddats ut: hon var endast sex år, då de emigrerat. Men med ens tyckte hon sig komma ihåg detaljen om adresslappen. Hon erinrade sig, att också hon och hennes föräldrar burit en lapp, fastsydd vid kläderna; hon mindes, hur föräldrarna ständigt skrämt henne med, att om hon tappade bort den, var hon förlorad. Med den detaljen stod med ens de deporterades öde levande för henne. Tack vare den kunde hon *känna* med dem. (s. 155)

Nu har sprickan som Blancks uppdykande väckte i hennes medvetande vidgats oåterkalleligt: Mrs Christine Howard, född Christina Carlsson från Knislinge, identifierar sig med de utsatta immigranterna och har börjat förakta sin överklassmake:

Men *nu* tog hon parti, instinktivt och med klasshatets hela våldsamhet. Ruskin Howard var en immigrantförtryckare, hennes och hennes folks fiende. Han var slavdrivaren och utpressaren. Hon föraktade honom, mera än hon hatade honom.

Självbevarelsedriften ledde henne rätt, konstaterar berättaren, för ”hatet är en dålig rådgivare; föraktet skänker lugn och besinning” (s. 156). Åter kommer den gamla tanken tillbaka: ”Jag vill bli fri! Jag vill bli fri!”

Men hon kan inte låta sig kastas ut på gatan. Först måste hon skaffa sig ”en social position”. Med Blancks hjälp måste hon finna den nya och stora idén, för att kunna grunda en egen välgörenhetskommitté, där hon kan vara ordförande. Hon måste träffa honom och tala allvar, för nu är det bråttom!

En kommentar. På detta ställe har alla romanens fyra teman kombinerats: En artikel i socialisttidningen avslöjar hennes makes hänsynslöshet och främlingsfientlighet gentemot kolgruvearbetarna och väcker därmed i sin tur Mrs Howards klasshat, vilket i förlängningen inte kan undgå att rasera det känslomässiga underlaget för deras äktenskap.

Egentligen är vi ju mitt inne i lunchen, men berättaren har alltså genom några sidors inskott låtit oss få veta vad Christine upplevde och tänkte under morgonen. Och nu leds vi som kontrast lika oförmodat över till *Ruskins* morgon och förmiddag.

När Christine upprört visar honom socialisttidningen försöker han ”förklara sammanhanget med den amerikanska mannens godmodighet och tålmod”. Han förstår inte hennes upprördhet och tänker först att den beror på ”hennes naturliga okunnighet i industripolitiska frågor”. Så småningom börjar han dock ana att det är klassrelaterat, för hans frånskilda hustru skulle inte alls ha reagerat så: ”Men hon tillhörde hans egen samhällsklass: hon var född med förståelse för sådana ting” (s. 157).

Det blir ett rejält och oförsonligt gräl. Ruskin Howard gör klart för henne ”att, så länge gruvorna är mina, tar jag mina arbetare var jag vill och hur jag kan, utan order från någon mänska på jorden”. Men snart inser han att hon har börjat förakta honom: och hon upprepar gång på gång att han inte tänker, han bara planerar.

I bilen på väg till kontoret tänker Ruskin igenom situationen. Han måste få Christine att koncentrera sitt intresse i annan riktning, på så vis skulle han kunna skapa sig ”en relativ självständighet” inom sitt äktenskap. Men just nu är det mycket otrevligt, och för att slippa vara ensam med hustrun under lunchen ringer han henne och säger att han tänker ringa Blanck och bjuda in honom. De måste ju ändå träffas *någon* gång med tanke på brodern Whitmans rekommendationsbrev.

Mr Howard ringer alltså Blanck, och detta blir en direkt parallell till den likartade situationen i det första kapitlet, där berättaren först skildrade Blancks förmiddag och sedan Mrs Howards och vid ett tillfälle lät dessa två skildringar korsas just i och med Blancks telefonsamtal, som förekommer i bägge. Här i kapitel två har vi först kunnat följa Blancks förmiddag, där det berättas ganska utförligt om Ruskin Howards telefonsamtal, och nu har dessutom både Christines och Ruskins respektive förmiddagar skildrats, inklusive den senares telefonsamtal först till Christine och sedan till Blanck för att bjuda in honom.

Berättaren återgår till skildringen av lunchen i och med att Ruskin plötsligt frågar Blanck om sin bror Whitman. Är han fortfarande samma bohem? Och har han fortfarande så många katter? Christine återvänder ur sina tankar. Detta intresserar henne. Efter att Blanck berättat att Whitman i Paris en dag hittat sina två mjölkälskande siameskatter hängda får Ruskin idén att hustrun kunde satsa på att förse de franska barnen med mjölk. Hans baktanke är snarast att hon i så fall skulle ha något att göra, och Mr White, som sannolikt inte kommer att behövas vid kolgruvorna i Arizona den närmaste tiden, kunde ju hjälpa till med den nödvändiga organisationen av transporter m.m. Efter en kort stunds eftertanke blir Christine eld och lågor – här har hon sin idé! ”Mjölk. Hon tänkte på sin farmor. Hon hade varit mjölkpiga. Ödet!”

En stund senare ringer Charlemagne Smith och vill tala med Mrs Howard. Hon kommer tillbaka: ”Kan du tänka dig, Ruskin! Charlie j:r gifte sig i morse klockan fem” (s. 165). Charlie, som alltså är Whitmans och Ruskins yngre kusin, har under natten träffat och sedan gift sig med en dansös på Nattugglan. Nu är han redan på väg med sitt regemente på ett trupptransportfartyg mot Frankrike.

Mrs Howard jublar inombords. ”Nu hade släkten fått en ny skandal att svälja. Hennes aktier skulle stiga på kuppen.”

Efter lunchen blir Blanck sittande nere i hotellvestibulen och funderar kring vad han varit med om:

Detta var första gången i sitt liv, han på nära håll sett en handlingens man, som också samtidigt satt inne med makten och möjligheterna. Här hade han varit närvarande vid en lunch, där plötsligt, en passant, apropå en liten obetydlig anekdot, några hundra tusen barns hälsa säkerställdes. Några bloss på cigarren och tusentals individers öde var avgjort. Några bloss på cigarren dagen efter eller dagen innan och tusentals människor vräktes från hus och hem, skötos och lynchades. Hur förtvivlat irrationellt det hela! Och på det sättet, med eller utan cigarr, hade det gjorts historia sedan civilisationens morgon, till mänskosläktets fördärv och då och då till deras fromma. (s. 167)

I hotellvestibulen råkar Blanck sedan Weintraub från socialisttidningen. Denne undrar försiktigt vad som avhandlats vid lunchen men Blanck nämner endast Mrs Howards tankar om ett mjölkprojekt för Frankrikes barn. Det finns minst en halv miljon svältande barn enbart här i New York, replikerar Weintraub. Strax efter tycker sig Blanck på avstånd se Weintraub i samtal med en chaufför.

Ett par dagar efter Blancks lunch hos Ruskin Howard innehåller socialisttidningen ett fylligt referat av de tankar som Mr Howard utvecklat under lunchen, varpå denne genast misstänker att Blanck är spion. Eftersom svensken sagt att han närmast skulle bege sig till utrikesdepartementet i Washington skriver Howard till en vän som arbetar där och varnar för ”en skandinavisk utrikeskorrespondent” vid namn Bengt Blanck: ”Jag har fullt klara bevis på, att han står i förbindelse med fosterlandsförrädiska tidningar här i Amerika [...] och alltså kommit hit under falska förevändningar.” Efter några dagar svarar vännen att Blanck varit där och redan lämnat Washington men att hans ”rekommendationspapper äro first class”. Censuren har dock underrättats och ”tillsagts att hålla ett särskilt öga på hans artiklar”. (s. 176)

Mr Howards brev blir så småningom viktigt för romanens fortsatta intrig, på så vis att denne finner sig moraliskt tvingad att åter bjuda Blanck till sig, för att be om ursäkt och gottgöra för sin orättvisa anklagelse. På så vis kan Blanck alltså

återknyta kontakten med Ruskin Howard, som ju annars knappast haft anledning att bjuda in den svenske journalisten igen.

Men först beger sig Blanck ut på resa. På utrikesdepartementets pressbyrå i Washington erbjuds han nämligen att ansluta till en grupp europeiska utrikeskorrespondenter som dagen före har inlett en nära tre månader lång informations- och studieresa i östra USA. Varom mera i romanens kapitel fyra.

Kapitel 3: ”Det genomskinliga nattlinnet”

I detta kapitel får vi börja bekanta oss närmare med den fjärde huvudpersonen, Charlemagne Smith (som senare kommer att dominera det långa första kapitlet i romanens andra del). Som rubriken vill antyda vänds i det tredje kapitlet intresset mot den amerikanska kvinnan och det amerikanska äktenskapet, här främst exemplifierat med Smiths havererade äktenskap. Det som akut har hänt i romanens nutid är förstås att Smiths son Charlie Jr. plötsligt har gift sig. Smith och hans frånskilda hustru, Charlies mor, försöker i kapitlet reda ut vad som har hänt och vem deras sonhustru egentligen är. Sonen har bott större delen av året hos mamman i Chicago, men några veckor om året har han varit hos pappan i New York. Någon närmare relation tycks de ändå inte ha byggt upp.

Inledningsvis får vi veta att Charlemagne R. Smith (Smiling Smith), alltid har kunnat ”glädja sig åt yttre framgång” (s. 179). De senaste tio åren har han haft den avundsvärda rollen som ”det Howardska gruvbolagets juridiska ombud”, vilken ger många ekonomiska fördelar. Innan dess har han varit ”en känd och mycket anlitad brottsmåls- och skilsmäsoadvokat”.

I sitt äktenskap med Alice Green – den vackra societetsflickan från Chicago, dotter till en byggare och ägare av järnvägar – var han däremot inte lika lyckosam. Deras äktenskap var inte ”vad det borde vara, en själarnas och kropparnas förening, i synnerhet inte det senare, och i alla händelser ej till den utsträckning Smiling Smith önskat”. Påverkad av tradition och uppfostran såg hustrun sexualiteten som en av ”männans lägre instinkter”, vilken inte på några villkor borde uppmuntras. Äktenskapet hade styrkt henne i uppfattningen att ”den kroppsliga kontakten var en besvärlig och ohygienisk affär”. Och, som berättaren konstaterar, ”mrs Smith var framför allt hygienisk” (s. 180).

När kapitlet nu tar fart ägnas först sex sidor åt Alice Smith, vars utveckling sägs ”på det hela taget [ha] varit typisk för den unga amerikanskan av hennes generation och samhällsställning”. Under hennes ungdom hade president Theodor Roosevelt startat en kampanj för att skapa en *amerikansk nation*: ”Nu gäller det att göra vårt polyglottboardinghouse till ett hem, till en familj! Främlingarna måste amerikaniseras”. (Jfr Ruskins Howards tal om 100 % amerikaner!)

Liksom hos hundratusentals andra ungdomar väckte Roosevelts amerikaniseringkampanj hennes entusiasm, och eftersom hon hörde hemma i Chicago blev

hennes uppgift under flera år att efter bästa förmåga ”lära små syd- och östeuropeiska svinslaktarbarn renlighet, engelska, kärlek till stjärnbaneret och grundlagen”. En kommentar: Att det gäller just ”syd- och östeuropeiska” barn leder naturligtvis åter läsarens tankar till den upprörande deportationen av de sydosteuropiska immigranterna vid kolgruvorna i Sinai, Arizona.

När Alice Green var 25 år träffade hon under ett besök i New York Charlemagne R. Smith och de gifte sig. I den nya hemstaden New York kom hon att engagera sig för sedligheten, eller kanske snarare för den alltför stora bristen på sedlighet. Osedligheten, inser hon, hänger i sin tur samman med den ständiga och oerhörda resandeströmmen vilken bidragit till att göra New York till en nöjesstad. Här vävs även ett annat av amerikaromanens teman in, nämligen främlingsfientligheten och rasismen:

[---] en stor del av denna resandeström bestod av utländska element fullkomligt främmande för amerikansk uppfattning av det rätta förhållandet mellan könen, utländska element av alla samhällsklasser, som i kvinnan i första hand sågo ett föremål för sina animala instinkter, [...] det behövdes också vaksamma personer att skydda den amerikanska kvinnan från den yttre fienden, mannens och särskilt utlänningens otyglade sinnliga lustar, [och för] att rädda henne undan den inom henne själv lurande fienden: nöjeslystnaden och dess följd, en förslappad moral. På kvinnans sedliga renhet berodde Amerikas nutid och framtid, dess enhet, dess civilisation, dess ideal. En löslig sexuell moral skulle med ens locka fram i dagen alla de dolda lidelser, som likt kedjade vilddjur funnos innanför var och en av dessa millioner immigranter, sammanrafsade från världens alla kanter och de flesta av dem utan kvinnliga bekanta i det nya landet. (s. 183f)

Mrs Alice Smith anslöt sig följdligt till staden New Yorks ”vaksamhetskommitté”, där hon så småningom utvecklades till ”en populär sedlighetstalarinna, ej så mycket på grund av de synpunkter, hon hade att framföra, som på det väckande inflytande, hennes uppträdande utövade på den manliga publiken.” Hon var en frisk och självmedveten skönhet som genom åskådningsmetoden tycktes framhäva ”den högre lyckan av ett sedligt liv”.

Berättarens kommentar till detta blir ett gott exempel på greppet att kontrastera olika romanavsnitt mot varandra: ”Hennes uppträdande hade på sätt och vis samma inverkan i riktning mot en flärdfri vandel som varietéernas trikåklädda, svängande ben i riktning mot otukten” (s. 185). Mrs Smith, konstaterar berättaren, ”var dessutom en utmärkt reklam för *den amerikanska kvinnan*”.

Berättaren övergår nu åter till Charlemagne Smith, den inom ”finansiella, storindustriella och stor- och småpolitiska kretsar” kände juristen, med ”sin duglighet, sitt skarpa och klara huvud”. Ironin i det följande är påtaglig:

Som juridiskt ombud för ett mäktigt bolag hade han till uppgift att på ett eller annat sätt göra sitt inflytande gällande på medlemmar av kongressen och statsrepresentationerna i syfte att förhindra voterandet av sådana lagar, som stredo mot bolagets intressen. Eller, om detta visade sig omöjligt, kringgå dem. Sätten voro mångahanda, skiftande enligt tid, politiska omständigheter och humöret hos den allmänna meningen. Charlemagne Smith hade inom initierade kretsar skapat sig ett anseende som en mästerlig taktiker, då det gällde det delikata valet av medlen i kampen mot lag och rättvisa. (s. 185f)

Men Smith var också ”känd för sitt egendomliga millimeterleende, som åt hela hans fysiologi gav ett sällsamt och hemlighetsfullt uttryck, tytt av olika personer på olika sätt, beroende på deras uppfattning, av vad som är hemlighetsfullt här i livet” (s. 186). Under rättegångar brukade detta leende göra motparten osäker. Men däremot verkade det lockande på kvinnor, vilket gav honom framgångar som skilsmäsoadvokat. I sitt eget äktenskap led han ju av besvärande ”torra”, så i stället begagnade han vid tillfälle ”sina tilltalade klienter som oaser”. Ryktet om detta spred sig ”inom vissa ’lättare’ skilsmässokretsar” och snart hade han ”fullt upp att göra med skilsmässolystna kvinnor, som voro villiga att betala en del av advokathonoraret in natura”.

Men nu sedan tio år var han ju i stället juridiskt ombud för Ruskin Howards företag och därmed hade situationen förändrats. Oaserna kom inte längre till hans kontor ”som en bukett utsökta rosor”, utan nu måste han ge sig på jakt efter dem: ”Han nödgades besöka varietéerna, cabareterna, danslokalerna, där han tack vare sitt leende snart blev en tyvärr allt för känd figur” (s. 188). Några av hustruns vänner bland sedlighetsivrarna kände igen och avslöjade honom. Det blev skilsmässa och den förkrossade hustrun tog sonen, Charlemagne Jr., med sig till Chicago. Den äkta mannen tog det mer med jämnmod, och nu behövde han ju heller inte längre ha dåligt samvete visavi hustrun. ”Med andra ord: Charlemagne Smith kunde på det hela taget kallas lycklig” (s. 189).

Därmed har vi fått bakgrunden, och berättaren återgår till romanens nutid. Smith skickar på söndagen ett brev till hustrun i Chicago innehållande en tidningsnotis, utklippt ur en kvällstidning, vilken i romanen återges i sin helhet på drygt en sida (s. 191). Här återges dock endast rubriken och ingressen:

**Vigda klockan fem på morgonen.
Kärlek vid första ögonkastet.**

Charlemagne Smith jr, son till känd advokat
gifter sig med dansös vid Nattugglan.
Embarkerar med regemente till Frankrike.

I följebrevet som återges i sin helhet (två sidor i romanen), skriver Smith att sonen hade sökt honom på hotellet under fredagseftermiddagen: ”men jag befann mig tyvärr i Washington, och då jag inträffade i New York på kvällen, blev jag av omständigheterna upptagen till sent på natten [...]” (s. 193). (Som framgått av referatet av romanens första kapitel, hade Smith på fredagsnatten varit upptagen med att visa New Yorks nattliv för den svenske journalisten Blanck.)

Emellertid har Smith sammanträffat med Charlie på lördagsmorgon. Sonen är mest oroad över sin mor och att han handlat emot hennes önskan, när han gift sig med miss Daphne Dare. Dock tror han att modern kommer att förstå honom när hon väl lärt känna henne.

Men mrs Alice Smith i Chicago har andra tankar. ”Äktenskapet *måste* upplösas” (s. 195). För dansösen har ju gift sig med Charlie för pengarna, avgör hon. Efter att ha konfererat med sin advokat och gett honom uppdraget att skriva till Charlemagne Smith och förbjuda denne att ge sonhustrun något som helst underhåll, tar hon nattexpressen till New York. Tillsammans med ”en gammal vän och trosförvant, en kyrkoherde vid en av de förnämsta presbyterianska kyrkorna”, uppsöker hon Nattugglan för att se sin sonhustru uppträda. Denna förekommer bland annat i en ”levande bild” arrangerad efter något känt konstverk: ”Och här firade okyskheten sina orgier. Så gott som fullständigt nakna kvinnor – programmet beskrev jaktnymfer – visades i liggande och okyska ställningar, på magen eller med ryggen vänd mot publiken. En av dessa nymfer var miss Dare” (s. 198).

”Salome”, en ”levande bild” (av franska tableau vivant). Ziegfeld follies, Broadway 1919.

Efter att ha tagit in dessa scenens osedligheter vänder Mrs Alice Smith sin uppmärksamhet mot publiken, som tycks tillhöra ”den mera bemedlade samhällsklassen”, att döma av att många herrar var i frack eller smoking och deras damer i aftontoalett. ”Och här och där vid borden unga män i uniform, med öppna ärliga ansikten, väluppfostrade unga män likt hennes Charlie - - -” (s. 199).

Det är nu som Mrs Smith får den stora idé, som inom kort ska ge eko i New Yorkpressen – och snart därefter i hela landets skadeglada press. Efter någon veckas fortsatta studier på olika lokaler startar hon nämligen ett korståg mot den nattliga osedligheten. Som ska utmana stadens politiker och sätta fart på dess polismyndigheter.

Efter några veckor, konstaterar berättaren, har hon fått med sig ”Amerikas för- enade Kvinnoklubbars centralstyrelse”, och vid ett stort protestmöte håller hon inledningstalet, vilket till stor del återges i romanen (sju sidor).

Amerikas unga män står visserligen under hot också under sin krigstjänstgöring i Frankrike, men ...

Vad göra vi här hemma!

Vad göra vi här, i vårt eget Amerika!!

Vad göra vi här i New York!!!

Vad göra vi här!!!!

[---]

Mina vänner! Här i New York förgifta vi våra unga män! Här i New York vädja vi till våra unga mäns lägsta instinkter på det skamlösaste sätt!

Så berättar Mrs Smith att hon under en promenad längs Fifth Avenue fått syn på några uppsluppna unga män framför ett skyltfönster till en butik för damartiklar: ”Bland annat hängde det på två vaxmannekänger ett par nattlinnen av lilafärgad georgette: De voro fullständigt genomskinliga” (s. 210).

Fortsättningen av talet får av utrymmesskäl lämnas därhän. Charlemagne Smith som skaffat biljett långt fram i salen, finner emellertid att hans före detta hustru retoriskt gör bra ifrån sig och att ”det var *hjärtat* hon ville gripa, moders- och fadershjärtat, hon ville komma åt. Hon ville *tvinga* dem att inse, att detta är ett problem” (s. 213). Till och med Smith tycks bli övertygad, trots sina egna tidigare eskapader, men när han skriver till Alice att han vill hjälpa henne genom sina många kontakter i New York, tror hon inte på honom utan meddelar genom sin advokat i Chicago att alla kontakter dem emellan hädanefter får gå genom advokaten.

Som väntat orsakar korståget mycken uppståndelse, och många i längden fåfänga åtgärder sätts in av politiker och polismyndigheter. Korruptionen är stor inom

poliskåren, så förvecklingarna blir många och den allt mer ironiske berättaren har roligt, liksom läsaren.

Första avsnittet ur Kapitel fyra: "Negrer, litteratur och socker"

Blanck hinner upp gruppen med europeiska korrespondenter vid Niagarafallen. De är alla "Förenta staternas gäster [...] på en några månaders studieresa" (s. 223). Det är engelsmän, fransmän, italienare och en ensam ung holländare. Som ende svensk faller det sig rimligt för Blanck att "plocka ut holländaren som resällskap". Från hela denna långa resa berättas endast om två tillfällen, vilka bägge utvecklar temat rasism och främlingsfientlighet.

Blanck och holländaren blir goda reskamrater. Holländaren visar sig heta Mynheer van der Loo (är namnet ett skämt?). Han är symbolistisk skald med Rainer Maria Rilke som högsta ideal. Och en kväll "fördjupades kamratskapet till en verklig samkänsla: De blevo båda illamående, samtidigt och av samma anledning", konstaterar berättaren.

Vid tillfället har sällskapet inkvarterats på ett hotell i en stad i sydstaterna, där de av en slump blir vittnen till den ohyggliga lynchningen av en ung svart man. De är ju journalister och under de timmar som återstår av deras uppehåll i staden försöker de få klarhet i historien. Här återges den kortfattat:

En ung vit kvinna har på morgonen slagit larm om en svart man i hennes säng. Ingen har ertappats, men en helt oskyldig nittonårig svart man har i stället gripits. Trots att den unga kvinnan vid en konfrontation förklarar att det inte är rätt man spärras han in i häktet. Under dagen samlas allt fler vita män, kvinnor och barn där utanför och kräver hans liv. Man håller tal, viftar med näsdukar och skriker sig hessa. Framåt kvällen har närmare 2000 människor samlats. Man hämtar en järnbalk, lyckas bryta sig in och sliter med hugg och slag ut den unge mannen ur hans cell. Förskräckt över massans hållning vid en ny konfrontation vågar den unga kvinnan inte säga annat än "Ja, det är han". Berättaren fortsätter:

Följd av två tusen vita män, kvinnor och barn släpades negern genom gatorna under sparkar och slag till stadens förnämsta torg.

Det var på denna punkt i händelseutvecklingen, de kringresande tidningskorrespondenterna blevo vittne till den dramatiska kulmen. Holländaren och Blanck, som delade rum, sågo uppe från hotellfönstret mobben bölja i vågor på torget under skrik, visslingar och stötar i automobilhorn.

En storväxt, bredaxlad man med en röst som en sprucken trumpet ropade:

– Ska vi göra det nu?

Näsdukar och hattar viftade till svar:

– Ye-es! Ye-es"

Blanck och holländaren sågo på varandra.

– Vad står på?

Massan svängde och svajade kring någonting, som ej syntes, någonting som tycktes ligga på marken.

En minut efter hängde negern i ett rep från en lyktstolpe.

Det var, som om synen av den nakna, blödande svängande kroppen försatt massan i helig extas. Ropen blevo längre, de tänjdes ut likt tonerna i en psalmsång.

Någon ropade:

– Skjut en! Skjut en! Fyll en med kulor!

Men likt en kör svarade massan:

– No-o-o – – Låt en dö långsamt, lå-åå-ångsamt.

Negern svängde sakta av och an med hängande huvud och slaka lemmar. Då och då tog någon tag i hans ben, hängde sig i det och svängde av och an som i ett gungrep. Andra började ge honom den sista smörjelsen: de gnedo in hans kropp så långt upp de kunde räcka med fotogen, medan andra tydligt voro sysselsatta med att bygga eld under honom. En stund efter steg en blå fotogenlåga upp mot hans fötter, fick fäste vid dem och klättrade snabbt upp för hans ben, slickande huden tills den började skrynklas och spricka. Negerns ansikte förvreds i komiskt ohyggliga grimaser, liknande grimaserna hos varietéernas negerkomiker. I en sista ansträngning höjde han armarna som till bön. Hans ben drog sig upp på ett egendomligt sätt, bakåt och uppåt, som om han föll på knä i luften, till dess de nära nog beskrev en halvcirkel: förmodligen var det senorna bakom knäleden som krympte.

Blanck måste plötsligt lämna fönstret. Han rusade in i badrummet för att ej kasta upp på mattan. Sekunden efter fick han sällskap av holländaren.

När de kritvita och med svettpärlor i pannan åter kommo tillbaka ut i hotellrummet och kastade en blick ned på torget, sågo de den förkolnade kroppen fortfarande hänga från lyktstolpen.

Massan hade skingrats. En del nyfikna och reliksamblare stodo ännu kvar.

Över scenen lyste en citrongul måne i den svarta, havtropiska sammetskyn. (s. 226–228)

Peter Forsgren pekar på ”flera inslag i texten som antyder att mannen är ett offer, såsom det ironiskt använda ’sista smörjelsen’ och den döende kroppens bönliknande ställning”. Detta är en intressant iakttagelse. Forsgren citerar dock ett kortare avsnitt än ovanstående, så exempelsamlingen kan utökas:

Det var, som om synen av den nakna, blödande svängande kroppen **försatt massan i helig extas**. Ropen blevo längre, de tänjdes ut **likt tonerna i en psalmsång**.

...**likt en kör** svarade massan...

Andra började ge honom **den sista smörjelsen**

...höjde han armarna **som till bön**.

...som om han **föll på knä** i luften

Massan hade skingrats. En del nyfikna och **reliksamlare** stodo ännu kvar

Visst är det en sorts offerritual eller gudstjänst som skildras. Ur de vitas perspektiv blir den svarte mannen ett slags offer till högre makter, på det att allt måste få vara som det alltid varit – att de svarta fortsatt ska hålla sig på mattan och inte kräva vare sig mänskliga eller medborgerliga rättigheter.

Ur de svartas perspektiv blir den unge mannen i stället en martyr, ytterligare en svart man som fråntas sitt liv och sina mänskliga rättigheter.

På tåget nästa dag är lynchningen och "rasproblemet" det allmänna samtalsämnet, och en alltmer förvånad Blanck lyssnar "med vidöppna öron". (s. 228–30) Inga protester, inga fördömanden. Det allmänna omdömet tycks vara att de svarta "måste lära sig veta hut". (Journalisterna kommer ju från England, Frankrike och Italien, som alla fortfarande hade kolonier.) En man från staden de lämnat kommenterar upprört följderna av de svartas deltagande i kriget som soldater – de kräver nu till och med rösträtt! "Ni vet. Vi känner till det där, hela den historien." I anteckningsboken skriver Blanck: "Måste intervju en bildad neger." (OBS att detta stycke har omformulerats i nätupplagan, för större klarhet.)

- - -

Romanens Del I är inte slut, men här får jag av utrymmesskäl avbryta referatet. Det fortsätter i nästa nummer av medlemsbladet, och då får vi inledningsvis närvara vid den intervju som Blanck och holländaren gör med en färgad lärare i Washington, innan de i slutet av maj återvänder till New York.

Vi får sedan utförliga besked om hur väl Mrs Howard lyckats med välgörenhetskommittén som Blanck råkat ge inspiration till. Blanck står högt i kurs, och under återstoden av sin årslånga vistelse i Amerika kommer Blanck rentav att bli Christine Howards förtrogne vad gäller hennes mer personliga bekymmer.

Romanens Del II: Ett knappt halvår har gått. I början av november kommer vapenstilleståndet. Efter krigsslutet börjar Amerika att sluta in sig i en egen bubbla. I ljuset av bolsjevikrevolutionen ses immigranter med allt större miss-tänksamhet, många vägras inresa medan redan anlända deporteras, särskilt anhängare till I.W.W. vars medlemmar förföljs skoningslöst.

Hur går det med makarna Howards äktenskap? Vi återknyter kontakten inte bara med Mr och Mrs Ruskin Howard, utan i ett långt kapitel möter vi först den sluge och hänsynslöse advokaten Smiling Smith, som fått rasismen i blodet. Hur har det gått vid fronten i Europa för hans nygifte son?

Och så uppstår återigen stor dramatik vid Ruskins Howards kolgruvor – nu en massaker! Vad gör Howard efteråt för att förbättra sitt skamfilade rykte?

Hur slutar romanen?

Dokument inför det digitala årsmötet lördagen den 24 april

Vänligen ha medlemshäftet till hands vid årsmötet!

Ekonomisk berättelse för Gustaf Hellström-sällskapet 2020

Årets Resultat

I bokslutet för Gustaf Hellström-sällskapet 2020 uppgår intäkterna till 38 025 kr och utgifterna till 52 820 kr. Verksamhetsårets resultat är ett underskott på 14 795 kr.

Intäkterna är avsevärt lägre än under tidigare år. Det beror huvudsakligen på att försäljningen i stort sett upphörde i och med att Coronaepidemin innebar att vi fick ställa in all publik verksamhet. Under året gav sällskapet ut en bok med noveller av Gustaf Hellström, men försäljningen har i stort sett uteblivit. Årets resultat hålls uppe av att vi redovisar bidrag högre än normalt. Vi ansökte och fick utökat stöd till sällskapets 20-åriga jubileumsfirande. Detta ställdes in på grund av epidemin.

Årets bidrag kom från Sparbanken som bidrog med 8 000 kr, Kristianstads kommun med 6000 kr och Handelsbanken med 3000 kr.

Medlemsintäkterna är normala, motsvarande en medlemssiffra på 170.

Vi tappat dock brutto nio medlemmar under året. Vi har inte rekryterat medlemmar i samma utsträckning som vi gjort under de senaste åren. Helt naturligt eftersom vi inte har haft någon utåtriktad verksamhet.

Även Bokmässan i Göteborg ställdes in och samarbetsposten på intäktssidan blev därmed noll. Vi delar sedan några år monter under Bokmässan med Svensk Mediehistorisk Förening och intäkterna under rubriken "Samarbete" är SMF:s andel av kostnaderna.

Utgifterna för Bokmässan är en inbetalning för kommande år. Förhoppningsvis återuppstår Bokmässan i normal form 2021.

Sällskapet höll ett minimalistiskt årsmöte med motsvarande kostnader. Utgifterna för trycksaker är högre än vanligt eftersom vi tryckte upp material inför jubileumsfirandet. Utskickerna av medlemsblad är desamma som tidigare och därmed är portokostnaden ungefär som tidigare. Stipendiet på 1000 kr, som går till en elev på Söderportskolan som visat intresse för internationella frågor i Gustaf Hellströms anda, ställdes in.

Avgifter och domänkostnader (för hemsidan) är i princip samma år från år.

Årets stora utgift var novellsamlingen. Kostnaden var drygt 30 000 kr.

Årets resultat är minus 14 795 kr.

Årets Balansräkning

Med årets resultat uppgår vårt driftskonto vid årsskiftet till strax under 100 tk. Därtill kan läggas banktillgångar och handkassa och Gustaf Hellström-sällskapets tillgångar uppgår vid räkenskapsårets slut till 100 134, 99 kr.

GUSTAF HELLSTRÖM-SÄLLSKAPETS VERKSAMHETSBERÄTTELSE FÖR ÅR 2020

STYRELSE: Lena Persson, ordförande
Bengt Granstrand, vice ordförande
Roland Persson, kassör
Bo Silverbern / Anna Wållgren, sekreterare. (Byte vid
årsmötet den 18 oktober.)
Lennart Leopold, huvudredaktör för skriftserien och
medlemsbladet samt webbmaster
Anders Tell, Facebook-ansvarig
Viveca Dettmark
Hugo Karlsson
Margareta Wingårdh

REVISORER: Elsa Christersson och Jan Seebass

REVISORSSUPPL.: Anders Bojs

VALBEREDNING: Kaj Ojanne, sammankallande, och Sylva Karlsson

MEDLEMMAR OCH MEDLEMSAVGIFTER: Vid årsskiftet 2020/21 hade Gustaf Hellström-sällskapet 170 medlemmar – en minskning med 9 personer under året. Vi är tacksamma för att så många fortsatt är intresserade och stöttar sällskapets verksamhet.

Årsavgiften var oförändrad, 125:- för enskild medlem, 175:- för familje-medlemskap (två personer) och 2000:- för ständigt medlemskap.

KRING STYRELSEN: Gustaf Hellström-sällskapets styrelse har under året haft tre protokollförda sammanträden varav ett konstituerande sammanträde (i samband med årsmötet den 18 oktober).

VERKSAMHET: På grund av pandemin fick Gustaf Hellström-sällskapets planerade årsmöte och jubileumsarrangemang tyvärr ställas in.

Sällskapets årsmöte kunde anordnas först den 18 oktober. Det blev ett rent formellt möte utan program.

Under året har **två medlemsblad** getts ut. Nummer 39, våren 2020, hade titeln ”Vägar till Gustaf Hellström. Medlemmar berättar”. Nummer 40, hösten 2020, hade titeln ”Från Kristianstad till Vanbo – via Lund, London och New York”. Häftet innehöll bland annat en fyllig historik över Sällskapets verksamhet sedan starten 2000.

All övrig verksamhet fick tyvärr ställas in. Alltså ingen Kulturnatt, inget Stipendium till minne av Gustaf Hellström, inga Författarvandringar under sommaren och inte heller någon Bokfestival eller Bokmässa under hösten.

Sällskapets bok med ett urval av Hellströms noveller levererades från förlaget (*eddy.se*) i augusti. Lennart Leopold var redaktör. Boken blev nummer 7 i skriftserien och har titeln *Morgonstämning och andra noveller*. På grund av pandemin har boken egentligen aldrig ordentligt lanserats, men den kan beställas hos nätbokhandlarna.

För Gustaf Hellström-sällskapets styrelse

Lena Persson

Roland Persson

Anna Wållgren

Ordförande

Kassör

Sekreterare

Dagordning för Gustaf Hellström-sällskapets digitala årsmöte lördagen den 24 april, 14.00

**Observera alltså att styrelsen pga coronarestriktionerna
avser att genomföra årsmötet digitalt.**

**Se information om anmälan och tillvägagångssätt på det
bifogade lösladet!**

ÅRSMÖTESFÖRHANDLINGAR

Ärenden:

1. Val av ordförande för mötet
2. Val av sekreterare för mötet
3. Val av två justeringspersoner
4. Fråga om mötets stadgeenliga utlysande
5. Styrelsens verksamhetsberättelse
6. Ekonomisk rapport
7. Revisorernas berättelse
8. Fråga om ansvarsfrihet för styrelsen för år 2020
9. Val av ordförande för Gustaf Hellström-sällskapet för ett år
10. Val av kassör för Gustaf Hellström-sällskapet för ett år
11. Val av övriga styrelseledamöter
12. Val av revisorer och revisorssuppleant
13. Val av valberedning
14. Fastställande av årsavgift för år 2022
15. Kommande verksamheter i Gustaf Hellström-sällskapet
16. Övriga frågor
17. Årsmötet avslutas

**Varmt välkomna att deltaga digitalt vid årsmötet – en ny
erfarenhet för oss alla!**

Styrelsen

Hellström-Nytt...

Sällskapet planerar för ett digitalt årsmöte lördagen den 24 april – se aktuell information om detta på det bifogade lösbladet!

Författarvandringar sommaren 2021

Styrelsen hoppas att denna sommar kunna återupptaga de uppskattade författarvandringarna i Kristianstads innerstad, på onsdagar kl. 18:00.

Datum och närmare detaljer kommer att meddelas dels på hemsidan www.gustafhellstrom.se, dels på Gustaf Hellström-sällskapets Facebook-sida.

Varannan gång är temat Gustaf Hellström och varannan gång andra Kristianstadsförfattare. Bengt Granstrand och Margareta Wingårdh leder vandringarna med inriktning på Gustaf Hellström, och Roland Persson och Hugo Karlsson leder vandringarna med betoning på övriga Kristianstadsförfattare.

Texter och synpunkter om Stellan Petreus-romanerna efterlyses

Under året 1921, för precis hundra år sedan växte *Dagdrömmar* fram, alltså den första romanen om Stellan Petreus. Som bekant skulle den med ojämna mellanrum följas av ytterligare sex böcker: *En mycket ung man* (1923), *Sex veckor i Arkadien* (1925), *Det var en tjugande idyll* (1938), *Kärlek och politik* (1942), *Den gången* (1944) och slutligen *I morgon är en skälm* (1952).

Frågar man en Hellström-läsare vilken bok som från början fångade det verkliga läsintresset, så är det ofta inte alls något av de ”klassiska” verken som nämns, alltså varken *Snörmakaren*, *Polismästare Malmros* eller *Storm över Tjurö*. Men i stället någon av titlarna i Petreus-serien.

Det kommer inte att finnas någon genomtänkt plan för ett Stellan Petreus-projekt, men de närmaste årens medlemsblad kommer att innehålla texter och synpunkter kring de sju romanerna. Dock behöver de knappast behandlas i kronologisk ordning eller ens en i taget. Exempelvis vore det säkert intressant att göra jämförelser mellan tidiga och sena romaner.

För att göra detta projekt så rikt och givande som möjligt efterlyses härmed texter och synpunkter från er, kära läsare. Hör alltså gärna av er med funderingar, idéer eller rent av textförslag till min mailadress lennart.lepold@gmail.com, så kan vi resonera tillsammans kring era kommande bidrag!

Gustaf Hellström finns tillgänglig på Litteraturbanken

På Litteraturbanken.se kan man gratis ladda ned *Snörmakare Lekholm får en idé* (1927) och två av Stellan Petreus-romanerna, nämligen *Dagdrömmar* och *Den gången*. Dessutom finner man där Hellströms livaktiga och uppmärksammade reportage om och kring suffragetterna, från åren 1907–10.

Gustaf Hellström-sällskapet är ett ideologiskt fristående sällskap, som verkar för att lyfta fram Gustaf Hellströms litterära författarskap och journalistik. Sällskapet har sitt säte i Kristianstad.

Adress: c/o Lennart Leopold, Floravägen 74, 291 43 Kristianstad.

Mailadress: lennart.leopold@gmail.com

Hemsidans adress: www.gustafhellstrom.se

Facebook: Sök på "Gustaf Hellström-sällskapet"

Styrelse: Lena Persson, ordförande; Roland Persson, kassör; Anna Wållgren, sekreterare; Viveca Dettmark, Bengt Granstrand, Hugo Karlsson, Lennart Leopold, Anders Tell och Margareta Wingårdh, ledamöter.

Hedersmedlemmar: Christina Hamrin och Daniel Soutine.

Ständigt medlemskap: *Kristianstadsbladet*.

Medlemsblad, redaktör: Lennart Leopold.

Skiftserie, huvudredaktör: Lennart Leopold.

Hemsida, redaktör: Lennart Leopold.

Facebooksida, redaktör: Anders Tell.

Medlemsavgift: 125 kronor för enskild medlem, 50 kronor för familjemedlem. Engångsavgift för ständigt medlemskap 2000 kronor. Medlemsavgiften betalas på **bankgiro 5584-8147**.
Glöm inte att skriva ditt namn och adress!

Sponsring eller annat stöd de senaste åren: Folkuniversitetet, Handelsbanken, Kristianstad Bokhandel, Kristianstads kommun samt Svenska Akademien.